

สิทธิชุมชน เส้นทางกระจายอำนาจจัดการทรัพยากรของชุมชน ในมิติของนักวิชาการ

นำเสนอโดย ศ. (พิเศษ) จรัญ ภักดีธนากุล เลขาธิการประธานศาลฎีกา
ดร.เจษฎ์ โทณะวณิก คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม
ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์สัญญาชัย สุติพันธุ์วิหาร คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

ดำเนินรายการโดย ดร.ศรีประภา เพชรหมีศรี

วัน-เวลา ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙ เวลา ๑๐.๔๕ - ๑๒.๓๐ น.

⊗ **ดร. ศรีประภา เพชรหมีศรี** - วันนี้เรามีวิทยากร ๔ ท่าน หัวข้อเป็นหัวข้อเดียวกันกับเมื่อเช้า แต่เมื่อเช้าเราพูดถึง "สิทธิชุมชน : เส้นทางกระจายอำนาจจัดการทรัพยากรของชุมชน" ในมิติของผู้นำชุมชน ตอนช่วงนี้เราดูจากมิติของนักวิชาการ เมื่อเช้าเราได้ยินหลายประเด็นด้วยกัน และอยากจะพูดซ้ำอีกหลายประเด็น อย่างเวลาเราพูดถึงสิทธิชุมชน ผู้นำชุมชนยืนยันว่าสิทธิชุมชนมีมาแต่เดิมแล้ว แต่ว่าสิทธิของชุมชนถูกยึดโดยอำนาจรัฐ ตอนนี้เราจะกระจายอำนาจเพื่อสิทธิเราได้อย่างไร

ประเด็นที่สอง เวลาพูดถึงการกระจายอำนาจ เดียวเราจะฟังมุมมองจากนักกฎหมายว่ามองอย่างไร

ประเด็นที่สาม ที่ผู้นำชุมชนคุยกับเราไว้ว่า เรื่องสิทธิชุมชนทำให้เกิดขึ้นจริงได้ ต้องมีภาคปฏิบัติการโดยภาคชุมชนเอง พ่ออานันต์ ดวงแก้วเรือน บอกว่าอย่ารอกฎหมายเลย เราต้องทำไปก่อน แล้วกฎหมายจะมารองรับเอง แต่ถ้าวรอให้กฎหมายรองรับก่อน คงจะอีกนานทีเดียว สุดท้ายพ่ออานันต์บอกว่า ช่วงนี้เราไม่มีรัฐบาล น่าจะเป็นโอกาสที่ดีของภาคประชาชน ดิจันเห็นด้วยอย่างยิ่ง เมื่อเราไม่สามารถพึ่งพารัฐบาลได้ เราจึงต้องพึ่งตัวเอง ดิจันจะขอให้อาจารย์สัญญาชัยช่วยมองมุมเรื่องสิทธิชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรของชุมชนในมิติของสิ่งแวดล้อม

⊗ **สัญญาชัย สุติพันธุ์วิหาร** - ผมขอพูดใน ๔ ประเด็นด้วยกัน เรื่องแรก ความคิดความเข้าใจของคนส่วนใหญ่ เราอาจจะถูกทำให้เข้าใจหรือถูกหล่อหลอมจากการศึกษาในระบบอย่างไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร ผมจำได้ว่า ท่านมหาตมะ คานธี ได้กล่าวอมตะวาจาเกี่ยวกับเรื่องของทรัพยากรไว้อย่างชัดเจนมากๆ และเป็นการมองในระดับภาพรวมด้วยว่า โลกมีทรัพยากรเพียงพอที่จะแบ่งปันให้คนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน แต่มีไม่เพียงพอที่จะแบ่งปันให้คนโลก ผมคิดว่าอันนี้เป็นแง่คิดที่สำคัญมากๆ ความเป็นเจ้าข้าวเจ้าของในตัวทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเป็นของทุกคนในสังคม ไม่ใช่เป็นของปัจเจกคนหนึ่งคนใด

สอง การนำมาใช้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้เกิดความเสมอภาคในการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม

สาม จะชี้ให้เห็นว่า ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เราพูดถึงมีขีดจำกัด การที่เราใช้ทรัพยากรจนหมด แล้วแก้ปัญหาด้วยการย้ายไปอยู่ที่อื่นนั้น ไม่ได้เป็นการทำให้ประเด็นปัญหาหมดไป แต่เป็นการย้ายปัญหาจากที่

หนึ่งไปอีกทีหนึ่ง รวมถึงจะชี้ให้เห็นว่า จะอยู่อย่างไรให้สมดุลทั้งในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพที่สามารถดำรงอยู่ได้ ที่เอื้อต่อสรรพชีวิต ไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้น นี่เป็นแง่คิดที่สำคัญมาก ที่บอกว่าไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้น เพราะว่าเราอาจจะทักท้วงเขาเองว่า สิ่งแวดล้อมคือสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา อันนี้เราคิดแบบยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง เมื่อคิดแบบนี้ เราก็มักจะทำอะไร คิดอะไร ใช้อะไร โดยที่คำนึงถึงเราเป็นตัวหลัก ในแง่ของทรัพยากร ชื่อก็บอกแล้วว่าเป็นทรัพยากร เพราะฉะนั้นมันมีค่า แต่ในความเป็นจริงเรามักคิดถึงค่าแบบเดียวกับมูลค่า แทนที่จะยึดเอาคุณค่าเป็นสำคัญ สิ่งที่จะยึดโยงคือ เมื่อเราเห็นความสำคัญแต่เพียงตัวเงินหรือวัตถุในแง่มูลค่า เราก็มักจะซื้อถ้าใช้น้ำ ๑๐๐ บาท แล้วมีกำไรส่วนต่างมากขึ้นกว่า ๑๐๐ บาท เราก็ถือว่าคุ้มค่า ถ้าเราใช้ต้นไม้ ถึงแม้จะไม่คิดว่าต้นไม้มีมูลค่าที่เป็นจริงเท่าไร แต่อยากจะมีว่า เราต้องมาทำความเข้าใจว่าการที่จะตีราคาทรัพยากรนี้ ก็ต้องตีเป็นมูลค่าทั้งนั้น ผมคิดว่าอันนี้เป็นสิ่งที่เสี่ยงต่อการที่จะทำให้การใช้ทรัพยากรไม่ตรงกับคุณค่าที่แท้จริงของทรัพยากรนั้นๆ

ประเด็นถัดมาเป็นประเด็นเรื่องของระบบนิเวศ ทุกทรัพยากรทุกสิ่งแวดล้อมก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เวลาเรามองอาจจะมองแบบตัวทรัพยากร อันนี้คิดว่าเป็นสิ่งที่เรามองแบบแยกส่วน และเราก็ถูกทำให้มองแบบนี้มาตลอด วิทยาศาสตร์ก็แบ่งเป็นชีววิทยา เคมี เรามักจะไม่ได้มองในเชิงขององค์รวมเท่าที่ควร เริ่มจะมีบ้าง แต่ไม่ใช่ในส่วนของ การนำเอาไปปฏิบัติ คำว่า “บูรณาการ” ก็เลยเข้ามา แต่เป็นเพียงวาทกรรมหรือเปล่า นี่เป็นประเด็นเหมือนกันว่าเราจะมองให้เป็นสิ่งที่ชี้นำไปสู่การปฏิบัติให้แตกต่างและตรงกันข้ามกับสิ่งที่เราเคยถือปฏิบัติมาอย่างไรได้ อีกคำที่เชื่อมโยงกันคือ “นิเวศวัฒนธรรม” อันนี้ถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญมากๆ เรามีจารีตประเพณีเรามีความเชื่อเรามีภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนนี้จะมาเชื่อมโยงกันอย่างไรกับเรื่องของระบบนิเวศ

เรื่องของจิตสำนึก ผมคิดว่าอันนี้เป็นประเด็นที่สำคัญมาก ทำอย่างไรให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะในแง่ของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่เรามักจะบอกว่า ธุระไม่ใช่ ภัยยังไม่ถึงตัว ไม่ต้องกระตือรือร้นอะไร แต่เราหาวิธีว่าต้นทุนทรัพยากร ต้นทุนนิเวศ ที่จะนำมาใช้เหลือน้อยเต็มที เราคิดว่ามีอยู่มากมาย สามารถเติมเต็มได้ใหม่ ส่วนที่ถูกทำลายไปก็คิดว่าจะสามารถฟื้นฟูใหม่ได้ ซึ่งอันนี้เป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง

ประเด็นถัดมาเป็นประเด็นเรื่องของ การที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมของเราคงอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ คือมีความสมดุลของตัวเอง กล่าวคือต้องทำให้สิ่งที่ไปกระทบ คุณภาพ ต่อคุณค่าสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด หลายโครงการ หลายยุทธศาสตร์ หลายนโยบายจะสังเกตได้ว่ามีความแตกต่าง มีความคิดในเชิงระบบไม่ต่อเนื่อง หรือไม่สอดคล้องกันเท่าที่ควร เช่น นโยบายเรื่องการฟื้นฟูรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็มีหลายนโยบายที่ทำให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมลดน้อยลงไป โดยที่ยังไม่ได้ใช้เท่าที่ควร แสดงว่าแม้แต่การที่จะมีนโยบายอนุรักษ์และคุ้มครองก็ยังไม่เท่ากับนโยบายที่ไปคุกคามและทำลายทรัพยากรที่เราจะนำมาใช้ในโอกาสต่อไป

ท่านคงจะสังเกตเห็นว่ามีระเบิดเวลาอยู่หลายลูก ที่ผ่านมาก็เป็นระเบิดเรื่องของกระแสวัฒนธรรม บริโภค ทุนนิยม การเปิดเสรีทางการค้า นโยบายใดๆ ก็ตามเป็นผลพวงจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน และมีแนวโน้มว่า เราคงต้องกินของเก่า ขายของเก่า และใช้ของเก่าจนแทบจะหมด ที่เรายังคงมีทรัพยากรใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ เพราะเราได้นำเทคโนโลยี นำความรู้ เป็นตัวเงินเข้าไปแปรสภาพทรัพยากร ถึงทำให้เราใช้ทรัพยากร

ได้ ยกตัวอย่างเช่น เรื่องน้ำที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันนี้เป็นตัวอย่างที่สำคัญมาก เราจะต้องซื้อ ต้องหา ต้องแลก ต้องทำ ให้เกิดการแปรสภาพ ไม่สามารถใช้ได้เหมือนในอดีตที่ผ่านมา

ปัญหาในปัจจุบันผมคิดว่าหลายท่านคงเห็นด้วยว่ามีความสลับซับซ้อน การที่เกิปัญหาน้ำ แล้วเราแก้ไขปัญหานี้ไม่ได้ เราบอกว่าน้ำต้องมองจากต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ไปจนถึงทะเล ดังที่ในอดีตบอกว่าเมื่อมีฝนตกก็ต้องเก็บกักน้ำ เพื่อภาคบริการ ภาคธุรกิจ ภาคอุตสาหกรรม ภาคการเกษตร ภาคที่อยู่อาศัย ต่างๆ เป็นต้น แต่ผลปรากฏว่าการจัดสรรดังกล่าวมีความไม่เป็นธรรมอยู่มากพอสมควร จึงทำให้เกิดความขัดแย้งตามมา อันนี้เป็นสิ่งที่เราพูดได้อย่างชัดเจน หลายคนบอกว่าเมื่อเราผูกปัญหาได้ เราก็ต้องแก้ได้ ต้องย้อนคิดเหมือนกันว่าใครที่จะสามารถแก้ได้ ผมไม่ปฏิเสธความพยายามสมควรสามัคคีเป็นทางแก้ แต่ว่าตรงนี้ต้องใช้องค์ความรู้พอสมควร เราต่างจะยังใช้องค์ความรู้น้อยเกินไปในการวางแผน และตัดสินใจ ที่จะทำ ให้สภาพสิ่งที่ถูกตัดทอนลงไปได้กลับมาถึงไม่ดีเท่าเดิม อย่างน้อยก็ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

สิ่งที่จะเป็นปมปัญหาตามมานั้นเป็นสิ่งที่เราอาจจะคาดไม่ถึง ถ้ามีย้อนคิดอย่างอากาศก็ดี น้ำก็ดี ทะเลก็ดี หรือแม้แต่สิ่งแวดล้อมในชุมชนก็ดี เรามักมองว่าเป็นเรื่องไกลตัว ไม่ต้องทำ ซึ่งทำให้เราถอยห่างจากความรับผิดชอบมากขึ้น แทนที่เราจะใช้โอกาสที่ภัยยังไม่มาถึงตัว หาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน สิ่งที่เราบอกว่าเราทำได้อย่างหนึ่ง เพื่อนเราทำได้อย่างหนึ่ง ถ้ามาร่วมกันแก้ปัญหานี้ หนึ่งบวกหนึ่งอาจจะมากกว่าสอง อันนี้อาจจะเป็นการเสริมพลังซึ่งกันและกัน

สิ่งที่เราทำลายเกินกว่าขีดจำกัดที่เราจะสามารถใช้ได้ อันนี้เป็นสิ่งที่น่าคิดว่าถ้าอย่างนั้นเราจะทำอย่างไรต่อไป หมายความว่าเราต้องรู้ว่าต้นทุนทางด้านนิเวศเรามีอะไรหรืออยู่ที่ไหนอย่างไร แต่ส่วนใหญ่เรามักจะมองภาพอย่างนี้ครับ เช่น พื้นที่ป่าไม้ ตอนนี้เราก็นิยมยกตัวเลขมา ร้อยละ ๒๖ บ้าง ๓๐ บ้าง แล้วแต่ว่าใครจะหยิบยกตัวเลขขึ้นมา แต่มองภาพเป็นตามพื้นที่ ตามจังหวัด พื้นที่ประมาณ ๐ เปอร์เซ็นต์ อย่างนี้แสดงว่าในเชิงตัวเลข ๒๐ กว่าเปอร์เซ็นต์ในภาพรวมของประเทศก็ยังทรงๆ ต้องทำให้มากกว่าเดิมจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่จะทำอย่างไรให้ความสมดุลของธรรมชาติกระจายให้มีทั่วทุกพื้นที่

ในปัจจุบันสภาพความคงอยู่หรือแม้แต่ตัวป่าไม้เอง ผมคิดว่าไม่เหมือนเดิม เราบอกว่ามีป่าปลูกกี่ล้านไร่ อันนี้ก็เหมือนป่าธรรมชาติ นี่เป็นสิ่งที่ทำให้เราทำร้ายตัวเราเอง หลายคนบอกว่าเป็นกระแสบริโภคนิยม ผมเห็นด้วยอย่างยิ่ง เราจะต้องนึกถึงความสะดวกสบาย มาวันนี้สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ นั้น ต้องซื้อ ต้องแลก ต้องหา ต้องใช้ทรัพยากรทั้งสิ้น แล้วสิ่งที่จะคืนกลับไปปรากฏว่า แทนที่เราจะใช้น้ำในแง่ของทรัพยากร เรากลับทำลายคุณภาพสิ่งแวดล้อมก็คือ แหล่งรองรับน้ำเสียด้วย จะเห็นว่าเราเสียทั้งขึ้นทั้งลงครบ ใช้ก็เสียแล้ว ใช้เสร็จน้ำทิ้งก็กลับคืนสู่ธรรมชาติอีก อันนี้ก็เสียรอบสอง แล้วต้องเติมเงินเข้าไปอีกเพื่อทำให้น้ำดีดังเดิม ใครเป็นนักวิทยาศาสตร์ก็คงรับประกันว่าไม่ดีดังเดิมแน่นอน เราเห็นน้ำใสอย่างนี้อาจจะมีพิษก็ได้ เดียวนี้ตัวชีวิตหนึ่งที่เขาใช้คือ ตัวชีวิตทางชีวภาพ

ในอดีตที่ผ่านมาเราใช้ตัวชีวิตเคมี พลาสติกอะไรต่างๆ ซึ่งไม่ชัดเจน ต้องใช้ตัวชีวิตทางชีวภาพ เพราะลำน้ำแต่ละลำมีมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน เรามักจะบอกว่าคุณภาพน้ำยังดีอยู่ ผลปรากฏว่าช่วงเวลาข้ามคืนหรือเพียงแค่ ๒๔ ชั่วโมง อาจจะทำให้สภาพลำน้ำแปรเปลี่ยนไปได้ อันนี้เป็นผลที่คิดว่าน่าที่จะสื่อสารทำความเข้าใจพอสมควร ว่าที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ เราใช้ต้นทุนที่เหลืออยู่น้อยเต็มที เราจะทำ

อย่างไรให้ต้นทุนนี้ยังคงอยู่และเพิ่มขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

มีเรื่องของธรรมชาติแท้ ธรรมชาติเทียมเหมือนกัน เราบอกว่ามีสวนสาธารณะธรรมชาติพื้นได้ มีน้ำ น้ำตก ธรรมชาติพื้นได้ ด้วยการใช้น้ำสารเคมี สารสังเคราะห์ เดียวนี้เรามีสารต่างๆ ซึ่งประติษฐ์คิดค้นขึ้นมาใช้ประโยชน์ได้ แต่ในทางตรงกันข้าม ต้องกลับมาคิดแล้วว่าสิ่งที่เราใช้จะส่งผลกระทบตามมา

มีคนที่มีมองในเชิงของการวางแผนและการตัดสินใจ วันนี้เราพูดถึงการมีส่วนร่วมมากขึ้น ผมคิดว่าเหนือสิ่งอื่นใด เราควรจะให้ความสำคัญกับกระบวนการมากกว่าตัวเนื้อหา ผมยังเชื่อว่าถ้ากระบวนการดี กลไกดี โครงสร้างดี แล้วจะทำให้เนื้อหาที่จะนำไปสู่การปฏิบัติดีตามด้วย

แต่ต้องเข้าใจเหมือนกันว่าสังคมไทยในบริบทปัจจุบันก็อาจจะยากเต็มที แต่ก็ต้องช่วยกัน เราจะทำอย่างไรให้กระบวนการนโยบาย ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะมุ่งเน้นที่กระบวนการนโยบายสาธารณะ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้นๆ แม้ว่ากฎหมายจะยังไม่รับรองในมาตรา แม้ว่าเราจะพยายามทำให้เกิดหลักฐาน ภาควิชาปฏิบัติ ตัวอย่าง กรณีศึกษา เพิ่มมากขึ้นก็ตาม ผมคิดว่าอันนี้คือสิ่งที่เราต้องทำ ปฏิเสธไม่ได้

เราจะรอกฎหมายออก เราจะรอให้สิ่งนั้นสำเร็จแล้วถึงทำสิ่งนี้ ผมคิดว่าช้าเกินไป เราอาจจะมีการตีความเรื่องของการจัดการแตกต่างกัน เราพยายามนิยามว่าการจัดการคืออะไร ส่วนตัวผมใช้คำนี้แบบสุมเสียงพอสมควร กลายเป็นว่า ใครมาจัดการใคร ใครมาจัดการอะไร แล้วเรามีสิทธิ์ไปจัดการด้วยหรือไม่ ธรรมชาติจริงๆ เขาจะจัดการด้วยตัวเขาเอง พอเราบอกจัดการ ใครมาจัดการอะไรอย่างไร ซึ่งก็จะเป็นแบบเดิมก็คือ เราก็มักจะทักท้วงว่าเป้าหมายวัตถุประสงค์คือ เพื่อตัวเราเอง มากกว่าเพื่อครอบครัว เพื่อชุมชน เพื่อประเทศ เพื่อโลก สุดท้ายเรามองผลประโยชน์ส่วนตน ซึ่งก็เป็นการมองระยะสั้น เราไม่ได้มองระยะยาวมากเกินกว่าที่ควรคำนึงถึง

ผมคิดว่า เรื่องของเป้าหมายที่เราอยากจะวางร่วมกัน ควรจะมองเรื่องของความมั่นคงในชีวิตและสรรพชีวิตด้วย ถ้าเรามีความมั่นคงเรื่องชีวิต ก็ทำให้คุณค่าชีวิตเราดีตามไปด้วย ส่วนเรื่องของยุทธศาสตร์ ผมเห็นด้วยกับหลายท่านที่บอกว่า เราต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม และนำไปสู่การพัฒนา นโยบายสาธารณะสิ่งแวดล้อมให้เกิดความเสมอภาค ดุลยภาพให้ได้ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตรงนี้ต้องใช้เวลาคับ เราต้องติดตามหาทางปัญญา ความรู้จากการวิจัยไม่จำเป็นต้องภาควิชาการเท่านั้น ภาคประชาชนสามารถทำวิจัยได้ เราเรียกว่าเป็นประชาพิจัย เป็นต้น สนับสนุนให้เกิดการสังเคราะห์บทเรียน ถอดองค์ความรู้ และนำไปสู่การจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ

อีกประเด็นหนึ่ง คือเรื่องของพื้นที่ ผมเห็นด้วยโดยเฉพาะ ๓-๕ ปีที่ผ่านมา ที่ไม่พยายามเอาเรื่องของภูมิประเทศเป็นเขตที่จะทำวิจัย แต่เปลี่ยนเป็นเขตของภูมินิเวศลุ่มน้ำ อันนี้ผมเห็นว่าเราก็จะมองเห็นได้ครบ

ประเด็นเรื่องของกลยุทธ์ เราจะทำอย่างไรให้มีการประสานเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง ให้ช่วยเหลือ ให้สนับสนุน ให้มีความร่วมมือร่วมไม้ร่วมมือกัน

อีกประเด็นหนึ่ง เราจะทำอย่างไรให้รู้ ผ่านการประเมิน ผ่านการวิเคราะห์สถานการณ์ เดียวนี้เราอยู่ในสถานการณ์เชิงรับมาตลอด เราจะรู้ได้อย่างไรว่าน้ำท่วม แผ่นดินถล่ม อากาศแปรปรวน ทะเล หรือป่าไม้ ต้นน้ำลำธารจะแปรเปลี่ยนไปในทางลบที่มากและเป็นภัยต่อสรรพชีวิตมากน้อยเพียงใด ถ้าเราคาดการณ์ ผิด - ถูก เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ว่าเราต้องใช้องค์ความรู้ ผ่านการวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ อันจะนำไปสู่การ

แลกเปลี่ยนแบบเป็นจริงในวันนี้ และอยากสนับสนุนให้เกิดคลังข้อมูล เราพูดเรื่องข้อมูลมาเยอะ แต่ผมคิดว่าข้อมูลยังกระจุกกระจาย ทำอย่างไรที่จะทำให้เกิดการรู้ซึ่งกันและกันว่า ใครทำอะไรอยู่ตรงไหน และพยายามแบ่งปันร่วมกัน

สุดท้าย พยายามให้เกิดการสื่อสารสาธารณะ เพื่อสื่อสารสองทาง ไป-กลับ แล้วจะทำให้เกิดข้อมูลอีกระดับหนึ่งที่ยกระดับกันขึ้นมา และก็คงจะเป็นเรื่องของการทำให้สิ่งที่เรารู้ตัวก่อน หลายคนบอกว่าเราต้องสะท้อนจิตใจของเรา เราต้องระลึกถึงตัวเอง อย่างมีสติ ผมคิดว่าคนส่วนใหญ่คิดอย่างนี้ได้ อัตรา ความเห็นแก่ตัว ความโลภก็จะลดลง อาจจะเป็นอีกหนึ่งหนทางที่จะทำให้แต่ละคนทำอะไรได้ด้วย

☉ **ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี** - กราบเรียนอาจารย์เสนห์ ผู้อาวุโสทุกท่าน และสวัสดิ์พ่อแม่พี่น้องทุกท่าน วันนี้เป็นวันที่สามที่มาร่วมในเวทีสิทธิมนุษยชน สิ่งที่พูดจะเป็นการพยายามมองประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนในด้านที่เป็นศักยภาพ อีกประเด็นที่ยังไม่ค่อยพูดถึงกันนักในโครงการซึ่งทำในช่วงหลายปีที่ผ่านมา

ดิฉันคิดว่างานวิจัยของอาจารย์เสนห์ ซึ่งทั้งเอ็นจีโอและชาวบ้านได้ร่วมกันทำเป็นงานที่ต่อเนื่อง ทำกันมาตั้งแต่สมัยป่าชุมชนหลายปีก่อน ซึ่งเป็นแง่มุมที่น่าสนใจและมีความสำคัญมากคืองานวิจัยเหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ทรัพยากร และอำนาจ

ในด้านที่เป็นการวิเคราะห์ศักยภาพ ชี้ให้เห็นว่ามีระบบศีลธรรมกำกับอยู่ อันเป็นหัวใจสำคัญเพราะว่าปัจจุบันพลเมืองในสังคมไทยปฏิบัติตามกฎหมาย โดยไม่รู้ว่าการหลักศีลธรรมเบื้องหลังกฎหมายนั้นคืออะไร เรารู้แต่เพียงว่ากฎหมายบอกให้ทำ หรือไม่ให้ทำ แต่สิ่งที่ไม่มีกฎหมายป่าชุมชนคือ การมีหลักศีลธรรมใหญ่ๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนอย่างไรบ้าง การบอกว่าจะทำหรือไม่ทำเพราะอะไร ซึ่งดิฉันคิดว่าทำให้ประเด็นเรื่องสิทธิชุมชนต่างไปจากสิทธิในกฎหมายที่รัฐบัญญัติขึ้นมา

เราได้เรียนรู้อีกว่ามีความขัดกันและไม่เข้าใจกันระหว่างสถาบันต่างๆ ที่สร้างระบบนี้ขึ้นมาในสังคม ในงานวิจัยทุกชิ้นก็ว่าได้ ชี้ให้เราเห็นว่ามี ความขัดกันระหว่างสถาบันรัฐและสถาบันชุมชน ในหลายมิติหลายกรณี ขณะเดียวกันเราก็มีความศรัทธาในสิ่งที่เรียกว่า สิทธิชุมชน เพราะเห็นว่าจะเป็นหนทางที่นำไปสู่การกระจายอำนาจสู่ประชาชน

ดิฉันคิดว่าคำว่า “สิทธิ” ที่ใช้ในวงการนี้มีความน่าสนใจตรงที่ว่า ไม่ได้มีความหมายแบบที่เราเข้าใจกัน ดิฉันคิดว่าความขัดแย้งกันระหว่างสถาบันซึ่งผลิตสิทธิหลายๆ แบบ สิทธิแบบรัฐ และสิทธิแบบชาวบ้าน ส่วนหนึ่งมาจากความไม่เข้าใจเรื่องความหมายของคำ ดิฉันคิดว่าสิทธิชุมชนที่ใช้ในโครงการหรือเป็นสิ่งที่ชาวบ้านปฏิบัติงานกันมาเป็นเวลานาน ไม่ได้แปลว่าอำนาจความเป็นเจ้าของอย่างเดียว แต่น่าจะตรงกับคำของนักวิชาการท่านหนึ่งที่ทำงานทางด้านการแก้ไขความยากจนมาเป็นเวลานาน Amartaya Sen (อมาตยา เซน) ใช้คำว่า “entitlement” ซึ่งถ้าพยายามแปลเป็นไทยขอยืมคำที่ใช้ในโครงการนี้คือ “การทรงสิทธิ” ไม่ได้แปลว่า สิทธิ

ในที่นี้ Amartaya Sen ให้ความหมายว่า คือความสามารถที่จะเข้าถึง ใช้ จัดการทรัพยากรของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพและชอบธรรม และนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดี ถ้าสังเกตคำว่าสิทธินี้ที่ Amartaya Sen ใช้ ซึ่งก็เป็นคำที่ในโครงการนี้ให้ความหมายด้วย ผนวกเอาความสามารถในการเข้า

ถึงกับการใช้เข้ากับการมสทธิ ไม่ใช่สิทธิล่อยๆ แบบที่ปรากฏในกฎหมาย

การที่คุณเป็นเจ้าของที่ดินหรือมีโฉนดที่ดินตามกฎหมาย สิทธิในกรอบกฎหมายไม่ได้สนใจว่าสิทธิอันนั้นจะนำไปสู่อะไร แต่ว่าสิทธิชุมชนอันนี้ผนวกเอามารวมกันซึ่งอำนาจและเป้าหมายเข้าด้วยกัน ในที่นี้คือเป้าหมายในการมีชีวิตที่ดีที่มีความสุข ซึ่งดิฉันคิดว่ามีความต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างแนวคิดเรื่องสิทธิที่ดำรงอยู่ในกฎหมายปัจจุบัน กับสิทธิที่ชาวบ้านดำเนินมาเป็นเวลานาน เราพยายามเสนอให้มีลายลักษณ์อักษรขึ้นมา เพราะสิทธิแบบที่เราคุ้นเคยกันนี้ ไม่ได้สนใจว่าใครจะมาเป็นเจ้าของ เป้าหมายของความเป็นเจ้าของนั้น จะนำไปสู่การทำให้ทรัพยากรเสียหายแค่ไหน หรือจะนำไปสู่หายนะหรือไม่ ระบบสิทธิปัจจุบันในกฎหมายไม่ได้มีความหมายครอบคลุมอันนี้

ขณะเดียวกัน สิทธิชุมชนก็ไม่ใช่เรื่องโรแมนติก คำว่า "สิทธิ" จะมีประสิทธิผลก็ต่อเมื่อชุมชนเข้มแข็ง ถ้าชุมชนอ่อนแอ ระบบสิทธินี้ก็อ่อนแอไปด้วย สิ่งนี้ดิฉันคิดว่าสำคัญมาก ชุมชนไม่ได้มองสิทธิแบบโฉนดคือได้มาแล้ว ไม่ว่าจะอย่างไรก็อยู่กับฉัน ฉันจะดูแลดีหรือไม่ ฉันก็ยังเป็นเจ้าของโฉนดอยู่ แต่ในความเป็นจริงแล้วสิทธิมาพร้อมกับชุดกลไก

ขณะเดียวกัน ชุมชนเองก็ไม่ได้เป็นหน่วยแห่งการกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่มีความขัดแย้งทั้งภายในและระหว่างชุมชนด้วย ซึ่งขัดแย้งกับวิธีคิดที่มองชุมชนแบบโรแมนติก ในงานศึกษาหลายชิ้นชี้ให้เห็น เช่นนี้ บางชิ้นออกมาในรายละเอียดเลยว่า มีการตีกันอยู่ระหว่างชุมชนข้างบนข้างล่าง หรือมีความพยายามในการพัฒนาโลกที่จะทำให้ชุมชนแต่ละชุมชนรวมกัน และถ่วงดุลความแตกต่างขัดแย้งระหว่างกันให้ได้

งานวิจัยที่ชี้ให้เห็นประเด็นเหล่านี้ไม่ได้ลงไปถึงการวิเคราะห์ให้รู้ว่ แล้วกลไกอะไรละ ที่มีการพัฒนาขึ้นมาเพื่อถ่วงดุลหรือพยายามแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งตรงนี้ ซึ่งดิฉันคิดว่านี่ต่างหากที่เป็นหัวใจเรื่องสิทธิชุมชน ดิฉันอยากที่จะเสนอให้มองประเด็นเรื่องสิทธิชุมชนให้ออกห่างจากตัวสิทธิที่เป็นก้อน แต่มองในฐานะที่เป็นกลไกมากกว่า ซึ่งถ้ามองในฐานะที่เป็นกลไก เราจะตั้งคำถามถึงความเปลี่ยนแปลง เราจะตั้งคำถามถึงอะไรที่เป็นเครื่องมือที่ชุมชนผลิตขึ้นมา เพื่อจะทำให้สิทธิอันนี้ยังคงมีประสิทธิผล หรือการทรงสิทธิ ที่จะรันทันหรือรับรองความเสมอภาคในการครองสิทธิอันนั้น

ชุมชนเองไม่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดิฉันคิดว่าอันนี้เป็นอันหนึ่งที่มีคนแต่น้อย แต่ว่าในข้อปฏิบัติที่เป็นจริงเราพบประเด็นเหล่านี้เกิดขึ้นตลอดเวลา สิทธิไม่ใช่สิ่งที่มีมาแต่กำเนิดอย่างเดียว ดิฉันคิดว่าสิ่งที่สำคัญกว่าสิทธิชุมชนคือ ผลผลิตของกระบวนการต่อรองถ่วงดุลระหว่างสมาชิกภายใน ดิฉันชอบยกตัวอย่างป่าชุมชนที่ทุ่งยาว ทุกคนคงรู้จัก แต่ไม่ทราบว่ามีกี่คนได้รู้ประวัติด้านหนึ่งของการเป็นกรณีศึกษาที่นิยมอ้างถึงปัจจุบันนี้

เรื่องราวของเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นมาจากความขัดแย้งระหว่างผู้ขายและผู้หญิง ครั้งหนึ่งที่ป่าแห่งนี้ได้รับความสนใจจากรัฐ อุทยานพยายามขอให้เปลี่ยนสภาพป่านี้เป็นวนอุทยาน สมาชิกกรรมการป่าชุมชนซึ่งทั้งหมดเป็นชายเห็นด้วย เพราะทางอุทยานให้ผลประโยชน์ บอกว่าถ้าเปลี่ยนสภาพสถานะเป็นวนอุทยานแล้วปีหนึ่งจะได้รับค่าตอบแทนเท่าไร

กลุ่มที่ค้านเป็นผู้หญิง เพราะผู้หญิงเป็นคนซึ่งออกไปหาอาหารในป่า ผู้นำผู้หญิงลุกขึ้นมาบอกว่าไม่เอา เราจะพิสูจน์ให้เห็นว่าปามีมูลค่ามากกว่าเงินสองแสน หลังจากนั้นเขาก็จัดการ organize กันเอง ทำ

วิจัย สํารวจว่าแต่ละวันผู้หญิงเข้าป่าเก็บอะไรมาบ้าง แล้วมูลค่าของของจากป่ารวมกันแล้ว ๑ ปี เป็นเงินมากกว่าล้านบาท ผู้ชายเองตอนแรกปราคมาว่า การหาของป่า พวกแมงกุดจีจะได้อีกตั้งค้ แต่พอเห็นตัวเลขหลังจากที่เก็บรวบรวมโดยเหล่าแม่บ้านทั้งหลายก็ตกใจ และตัวเลขอันนี้แหละเป็นเครื่องมือที่ผู้หญิงเอาไปใช้ต่อรองว่าไม่ควรที่จะแปลงสถานภาพของป่านี้ไปเป็นวนอุทยาน สุดท้ายผู้ชายก็ยอมฟังและยินยอมให้ผู้หญิงเข้ามามีอำนาจในการดูแลจัดการป่ามากขึ้น

ตัวอย่างนี้ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนเองไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ว่าการที่สิทธิชุมชนจะดำเนินไปได้ เพราะว่ามีกลไกในการถ่วงดุลต่อรองและสร้างเวทีของการโต้เถียงขัดแย้ง นำไปสู่การหามาตรการ หรือการสร้างมาตรฐานบางอย่าง ซึ่งจะฟังความคิดของคนที่มีความแตกต่างกันมากขึ้น

ประเด็นสุดท้าย ดิฉันอยากเสนอเรื่องการกระจายอำนาจ ซึ่งเป็นประเด็นที่รัฐส่วนใหญ่มักจะอินหลักอเลื่อ เราักพยายามคุยกันเรื่องนี้มาเป็นเวลานาน ถ้าเรามองให้ง่ายหรือมองให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชุมชน ดิฉันคิดว่าการกระจายอำนาจไม่ใช่อะไรอื่น เป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับจารีตและศีลธรรมที่มีอยู่ของชุมชน ถ้าเรามองจากมุมแบบนี้ดิฉันคิดว่า การกระจายอำนาจเรื่องสิทธิจะช่วยให้การเพิ่มขีดความสามารถและศักยภาพในการสร้างชีวิตที่ดีขึ้นให้กับชุมชน สนับสนุนกลไกการถ่วงดุลที่มีอยู่แล้วในชุมชน และทำให้ชุมชนเองสามารถดูแลทรัพยากรไปได้ควบคู่กัน

⊗ **ดร. เจษฎ์ โทณะวณิก** – ในส่วนของผม จะมองภาพว่ากฎหมายเชื่อมโยงกับการเมืองและสิทธิชุมชนอย่างไร การสัมมนาในวันนี้เราบอกว่าเป็นเรื่องของสิทธิชุมชนในมิติการปฏิรูปการเมือง ผมอยากจะมองจากคำว่าการเมืองมุ่งไปสู่สิทธิชุมชนว่าความเชื่อมโยงนั้นอะไร รอยร้าวหรือความแตกแยกเกิดจากชั้นตรงไหน เกิดขึ้นมาจากอะไร

ในเรื่องของการเมือง เรามักจะพูดแต่คำว่าการเมือง แต่เวลาเรามองย้อนไปพูดคำว่า "การเมือง" จะมากับคำว่า "การบ้าน" คำว่า "บ้าน" "เมือง" เป็นของคู่กัน "บ้าน" คือระดับบ้าน ครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชนของเขา "เมือง" ก็คือบ้านที่มารวมกันแล้ว เป็นระดับใหญ่ ระดับจังหวัด หรือประเทศ ฉะนั้นคำว่า "เมือง" ไม่ได้แปลว่า จะต้องเป็นอำเภอสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่เราพูดถึงการปกครองแบบสุขาภิบาล แต่ว่า "เมือง" สามารถใหญ่ได้ในระดับประเทศ แม้แต่ในระดับภูมิภาค ฉะนั้นคำว่า "บ้าน" กับ "เมือง" เป็นของคู่กัน ถ้าหากว่าเราไปคิดแยกว่าการเมืองเป็นสิ่งที่อยู่ไกลตัว เป็นเรื่องของนักการเมือง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเข้าไปบริหารจัดการประเทศ หรือแม้กระทั่งว่าเราเลือกคนเข้าไปบริหารจัดการประเทศ อันนี้เป็นความคิดที่แคบ และทำให้พวกเราถอยห่างจากการมีส่วนร่วมในทางการเมือง ไม่ว่าจะโดยความคิดของเรา หรือโดยสถานะความเป็นไปในความเป็นจริง เพราะถ้าหากเราคิดว่า การเมือง เป็นเรื่องของเมืองในระดับที่เรียกว่าประเทศ เป็นเรื่องที่เราเลือกให้คนใดคนหนึ่งให้เข้าไปบริหาร ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของรัฐบาล รัฐสภา หรือองค์กรต่างๆ เท่ากับว่าเรามีโอกาสที่จะมีส่วนร่วม แต่เพียงแค่ว่าอยู่ใต้การปกครอง อยู่ใต้การบริหารจัดการ เพราะฉะนั้นถ้าเราคิดถึงการเมืองในแง่นี้ แน่ๆ เราไม่มีส่วนร่วม

ในฐานะที่เรามองภายใต้รัฐธรรมนูญ ส่วนร่วมของชุมชน ประชาชนคืออะไร ไปหารายชื่อมา ๕ หมื่นรายชื่อ แล้ว ๕ หมื่นรายชื่อก็มาดำเนินการตามที่กรอบรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ แล้วการมีส่วนร่วมของเราชีวิต

โดยที่จำนวนของผู้ที่เลือก ถ้าหากว่าเรามองในรูปแบบนี้เราก็มองในรูปแบบที่แคบ และถ้าเมื่อเราเชื่อในระบบแบบนี้มากเกินไป ก็ทำให้เราถอยห่างออกจากความเกี่ยวข้องในเรื่องของการบ้านการเมือง เมื่อเราถอยห่างออกมา แล้วเราก็จะมีความรู้สึกที่เราเป็นคนละส่วนกัน

เราลองสังเกตดูเวลาเราพูดถึงการเมือง การเมืองเป็นเรื่องสกปรก การเมืองเป็นเรื่องของกลุ่มผลประโยชน์ การเมืองเป็นเรื่องของพวกพ้อง เวลาที่เราพูดแบบนี้ แล้วเรามองย้อนมาดูตัวเรา ถ้าเราเป็นส่วนหนึ่งของการเมือง เรามีความเกี่ยวข้องกับการเมือง เท่ากับว่าเราสกปรก เราก็เป็นกลุ่มผลประโยชน์ เราก็เป็นพวกพ้อง แต่ถ้าเรามองโดยที่เราไม่เกี่ยวกับเขา เท่ากับว่าเราปล่อยให้การบริหารจัดการทุกอย่างขึ้นอยู่กับนักการเมือง เพราะการเมืองไม่เกี่ยวข้องกับผู้ใด เพราะฉะนั้นการบ้านการเมืองไม่ได้เป็นเรื่องสกปรก ไม่ได้เป็นเรื่องของกลุ่มผลประโยชน์ ไม่ได้เป็นเรื่องของพวกพ้อง แต่เป็นเรื่องของพวกเราทุกคน

ถ้าเรามองการเมืองเป็นเรื่องสกปรก การเมืองเป็นเรื่องของกลุ่มผลประโยชน์ การเมืองเป็นเรื่องของพวกพ้อง นั่นคือการที่เรามองกลุ่มที่เข้ามาทำงานการเมือง การบ้าน เรามองบุคคลบางกลุ่มเราถึงได้ใช้คำพูดนี้ แต่ถ้าเรามองทุกคน เราจะไม่ใช้คำพูดอย่างนี้ เพราะเป็นไปไม่ได้ที่พวกเราทุกคนจะสกปรกหรือจะมุ่งแสวงหาผลประโยชน์เข้าตัวเอง แต่ก็เป็นไปไม่ได้ที่พวกเราทุกคนจะสะอาดและจะทำเพื่อประโยชน์ของทุกคน เพราะฉะนั้น เรื่องนี้ผมคิดว่าเราจะทำอย่างไรให้เกิดการรวมกันก่อนประโยชน์ให้กับทุกๆ คน

ตรงนี้ถ้าหากว่าเรามองการรวมกันในลักษณะของ "รัฐกับชาติ" ความเป็นรัฐประกอบด้วย ประชาชน ดินแดน กฎระเบียบในการปกครอง มีลักษณะของการเชื่อมโยงประสานระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง ส่วนของชาติก็คือ จะต้องมีความชาติ มีประชากรชาติ มีการร่วมกันของการจะเป็นชาติ แม้กระทั่งว่าเราอาจจะไม่ได้เป็นคนชนชาติเดียวกัน เราอาจไม่ได้เกิดมาจากชนเผ่าเดียวกัน มีการเคลื่อนย้ายจากพื้นที่หนึ่งมาด้วยกัน อาจมาจากหลายๆ ที่ ถ้าเกิดเราพูดถึงคำว่า "ชาติ" ในความหมายนี้ อเมริกาชัดเจนมาก อเมริกาเป็นที่รวมของคนมาจากไม่รู้กี่ที่ และคนที่อยู่ในพื้นที่เดิมด้วย แต่บังเอิญคนที่มาจากหลายพื้นที่ไปกดดันและขับคนที่เขาอยู่ในพื้นที่เดิม อันนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นองค์ประกอบของรัฐธรรมนูญใหม่ เมื่อรวมกันแล้วก็จะก่อให้เกิดผู้ปกครอง รัฐชาติสมัยใหม่ก็มุ่งมองไปในสิ่งที่ก่อให้เกิดอำนาจหรือพลังที่จะใช้ในการปกครอง

เมื่อเกิดรัฐชาติก็ต้องมีอะไรสักอย่างที่จะควบคุมกำกับดูแลบริหารจัดการรัฐชาติ ก็พอดีรัฐใช้กฎหมายในการปกครองบ้านเมือง ใช้กฎหมายเป็นตัวขับเคลื่อน บังคับ และเนื่องจากสภาพทั่วไปของกฎหมายต้องบังคับได้ แต่การจะบังคับได้ ถูกผิดหรือไปในแนวทางที่เป็นประโยชน์เป็นโทษ อันนี้เป็นส่วนหนึ่ง แต่ต้องบังคับได้

เมื่อมีองค์กรที่เข้ามาบริหารรัฐชาติ ก็คือรัฐบาล เราก็ไปมองคำว่า "รัฐ" เวลาที่พูดว่าผลประโยชน์ของรัฐ ต้องทำเพื่อรัฐ นี่คือรัฐที่เป็นองค์ประกอบของพวกเราทุกคน ถ้าหากว่าเราได้คนที่มาใช้อำนาจการบริหารที่ไม่ชอบ หรือมีแนวโน้มไปในเชิงของการก่อกำอำนาจในกลุ่มเพื่อตัดทอนอำนาจอื่น ปัญหาของคำว่า "รัฐ" กับ "รัฐบาล" จะเกิดขึ้นทันที เพราะมีการเข้าใจคำว่ารัฐหมายถึงรัฐบาล ซึ่งตรงนี้ไม่ใช่ เพราะรัฐบาลเป็นเพียงกลไกหนึ่งในรัฐ และไม่ใช่ว่ากลไกทั้งหมด หากเราไปมองว่าเป็นกลไกทั้งหมดจะเกิดอาการเครียดทันที เพราะจริงๆ กฎหมายไม่ได้เกิดขึ้นจากรัฐสภา แต่เกิดขึ้นเพื่อกำหนดระเบียบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับรัฐที่เกิดขึ้นจากจารีตประเพณีอันเป็นที่ยอมรับนับถือ

ถ้าเราไปมองย้อนกฎหมายในตะวันตกเอง ฝรั่งเศสอาจจะเป็นประเทศแรกที่มีประมวลกฎหมายแพ่งขึ้นมา แต่หลังจากที่ฝรั่งเศสมีกฎหมายแพ่ง อีกเกือบ ๑๐๐ ปี เยอรมันมีกฎหมายแพ่ง ซึ่งน่าจะดีที่สุดในโลกได้ เพราะว่าเขาส่งนักวิชาการ นักคิด ส่งไปหาองค์ประกอบร่วมกันของสิ่งที่เป็นสิทธิหรือเป็นมุมมองในเรื่องของการใช้สิทธิ และแนวคิดในเรื่องวัฒนธรรมและกฎหมายทั่วประเทศ รวมเอาความคิดของคนทั้งประเทศขึ้นมาแล้วถึงจะสร้างเป็นกฎหมาย เพราะฉะนั้นกฎหมายไม่ได้เกิดขึ้นจากรัฐสภา รัฐบาล แต่เกิดจากการรวมตัวกันของแนวความคิดของคนทั้งประเทศ ซึ่งนี่เป็นบ่อเกิดของกฎหมายที่เกิดขึ้นมาจากคนที่อยู่ตรงนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นมาจากคนไม่กี่คนที่นั่งอยู่ในห้องสี่เหลี่ยม โดยเฉพาะการจัดสรรสิทธิที่เป็นของร่วมกันของพวกเราทุกคน สิ่งที่จะนำพาประเทศไปสู่ความอยู่รอดหรือความล่มสลาย

แม้กระทั่งคนที่สร้างประมวลกฎหมายขึ้นมา ที่เราอาจถือว่าเป็นกฎหมายที่ใช้ได้ฉบับแรก เป็นของฝรั่งเศส จักรพรรดินโปเลียนบอกว่าในโลกนี้ มีอำนาจที่นำกลัวอยู่ ๒ อย่าง คือ อำนาจแห่งดาบ และอำนาจของกฎหมาย ซึ่งในท้ายที่สุดนโปเลียนบอกว่า พลังของจิตวิญญาณจะชนะพลังของการเข่นฆ่ากัน กล่าวคือกฎหมายย่อมอยู่เหนืออำนาจที่ไม่ชอบธรรม มุมมองการใช้กฎหมายที่สำคัญๆ เป็นมุมมองของการใช้กฎหมายในรูปแบบของอำนาจ ซึ่งเป็นอำนาจของการทำลายล้างเป็นหลัก อำนาจของการดึงเอาทุกสิ่งทุกอย่างมาสู่มือของผู้ที่มีอำนาจ ผู้ที่อยู่ในระดับปกครองระดับบริหาร แล้วก็กดดันให้คนระดับประชาชนหรือคนในชุมชนเป็นผู้อยู่ใต้ปกครอง ผู้ที่ต้องทำตามอำนาจ เราสังเกตได้ไม่ว่าจะเป็นส่วนของการเมือง การเมืองก็เป็นการเมืองแบบรวมศูนย์ ทุกสิ่งทุกอย่างมุ่งไปสู่รัฐบาล รัฐบาลเป็นคนจัดการทุกสิ่งทุกอย่าง การเมืองในระดับรัฐบาลก็ไปเชื่อมโยงกับ อบต. อบจ. การเมืองท้องถิ่น ทั้งหมดนี้เป็นการบ้าน พอเชื่อมกันไปก็ผูกโยงอำนาจซึ่งกันและกัน กลายเป็นการรวมศูนย์มุ่งมาที่จุดเดียว

ด้านการศึกษา เรามองว่าการศึกษาเป็นแบบอเมริกันทั่วประเทศ คนจะต้องเรียนแบบนี้ เป็นการศึกษาสามัญ ทุกโรงเรียนจะต้องสอนวิชาเหล่านี้ นักศึกษาพอถึงเวลาสอบก็ต้องสอบวิชาแบบเดียวกัน การศึกษาก็เป็นแบบแผนเดียว ซึ่งยึดโยงอยู่กับอำนาจการบริหารจัดการจากกระทรวงลงไป การสาธารณสุขก็มุ่งมองการสาธารณสุขแบบเชิงเดียว การเกษตรก็มุ่งไปสู่การเกษตรที่ตอบสนองต่อตลาด เป็นการเกษตรเชิงเดียว การจัดการทรัพยากรเป็นเช่นเดียวกัน

ถึงแม้รัฐธรรมนูญจะกำหนดว่าการจัดการทรัพยากรเป็นเรื่องของชุมชน แต่ในทางปฏิบัติยังเป็นการจัดการที่ผ่านทางรัฐบาลและทางราชการ ซึ่งเป็นการรวมศูนย์อยู่ดี เพราะฉะนั้นข้อเตือนของผมที่จะทำให้เราสามารถบริหารจัดการทรัพยากรของเรา ซึ่งคงจะไม่มองแค่การจัดการทรัพยากร เพราะการมองแค่การบริหารจัดการทรัพยากรอาจจะไม่ครอบคลุมไปถึงทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ถ้าจะดึงกลับเข้าสู่ชุมชนจริงๆ ให้สามารถเชื่อมโยงกับคำว่าการเมืองได้ ต้องแก้ไขทุกส่วน

การศึกษาต้องเป็นการศึกษาบนพื้นฐานของสภาพสังคมและความเป็นไปในชุมชน องค์ความรู้ วัฒนธรรมการสื่อสาร ระบบต่างๆ ของชุมชน ถ้าผมเป็นชุมชนเกษตร ผมปลูกข้าว ต้องมีลูกหลานที่เรียนรู้วิธีการปลูกข้าว วิธีการจัดการกับข้าว วิธีการจัดการกับน้ำเป็นหลัก นอกจากฟิสิกส์ เคมี ชีวะ ซึ่งเป็นความก้าวหน้าของโลก ที่เป็นส่วนประกอบไม่เรียนไม่ได้ เพราะว่าโลกนี้เขาเรียนกัน ต้องเรียน แต่ไม่ใช่เรียนเป็นหลัก เพราะไม่ใช่สิ่งที่พื้นฐานดั้งเดิม วัฒนธรรมวิถีชีวิตของเรา นั่นคือการทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรอยู่บน

พื้นฐานการศึกษาและเป็นของชุมชน การเมืองไม่สามารถกำหนดนโยบายให้การศึกษาเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

ในส่วนของเมืองจะต้องเป็นการเมืองที่มีพื้นฐานอยู่ที่การบ้าน บ้านหรือชุมชนต้องมีตัวแทนของตัวเอง อยู่ในทุกๆ ระดับของการเมือง คนที่ไปนั่งอยู่ในสภาไม่ว่าจะเป็นสภาไหนก็ตาม สภาหมู่บ้าน สภาจังหวัด สภาประเทศ จะต้องต้องมีตัวแทนของทุกชุมชนทั่วประเทศ โดยที่ชุมชนหันไปมองแล้ว นี่คือนักการเมืองของเรา นี่คือนักการเมืองที่เป็นปากเสียงของเราแท้จริง ลองหันไปมองในปัจจุบัน เป็นคนที่ไปเป็นปากเป็นเสียงแท้จริงหรือเปล่า ถ้าไม่ใช่การเมืองไม่มีทางเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

ในส่วนของสาธารณสุข เราต้องมองการแพทย์แผนไทย องค์ความรู้เดิมในชุมชนเป็นหลัก การแพทย์ตะวันตกเป็นส่วนเสริม ในส่วนของการเกษตรต้องเหมาะสมกับพื้นที่ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน แล้วจะกลายเป็นการเกษตรเฉพาะ แม้กระทั่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่ตลาดเฉพาะที่ฝรั่งเรียกว่า Niche Market ได้ เราไม่สามารถมีตลาดเฉพาะได้ ถ้าหากว่าเราทั้งประเทศปลูกพืชแบบเดียวกัน ใช้ระบบเกษตรแบบเดียวกัน คือกลายเป็นระบบเกษตรเชิงเดี่ยว ซึ่งทำไม่ได้

ท้ายสุดการจัดการทรัพยากร จะต้องมียุทธศาสตร์ แนวทางการบริหารของแต่ละชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงกันได้ถึงระดับประเทศ และต้องมีกฎหมายที่สามารถให้แต่ละบุคคลสามารถปฏิบัติตามสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมได้ ถ้าทำแบบนี้ได้ก็พอจะบอกได้ว่า มิติการปฏิรูปการเมืองจะเป็นมิติของการปฏิรูปมาจากชุมชนได้ ถ้าไม่อย่างนั้นมันก็จะรวมศูนย์ แล้วการเมืองแม้กระทั่งชุมชนก็จะอยู่ที่เสียง ซึ่งอาจเป็นเสียงที่ซื้อได้ และเราต้องปรับสู่วงจรเป็นวงจรที่เราไม่สามารถใช้เงินได้ ขอขอบคุณครับ

๕๕ ศ. (พิเศษ) จรัญ ภักดีธนากุล - เรื่องนี้เป็นเรื่องยากสำหรับผม ผมอยากจะขอเรียนให้เห็นถึงว่า สิ่งที่ผมได้อ่านงานวิจัยของท่านอาจารย์เสน่ห์ ผมมองถึงภาพที่ผมไม่เคยเห็นมาก่อน ผมอยากจะเรียนถึงเรื่องของระบบกฎหมายของเรา ปัญหาที่เกิดขึ้น ไปจบที่เรื่องการกระจายภาคการจัดการทรัพยากรไปยังชุมชน

ก่อนที่ผมจะอ่านงานวิจัย ผมไม่เคยคิดถึงเรื่องภาพรวมของโลก อาจารย์เสน่ห์ได้แบ่งประเทศออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ กลุ่มน้อยเป็น super state เป็นมหาอำนาจ ซึ่งไม่ใช่เราแน่ และกลุ่มประเทศรัฐบริวาร ไม่มีใครเขายอมรับฐานะนี้ แต่ว่าสภาพความเป็นจริงน่าจะแบ่งฝ่าย เป็นรัฐที่รับเอาอิทธิพลจากมหาอำนาจเข้ามา ซึ่งชื่อของรัฐบริวารจะเรียกเราว่าเป็น modern nation states คือเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ ชื่อใก้มา และพวกรัฐบริวารทั้งหลายก็อยากจะเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ จึงเลียนแบบรัฐมหาอำนาจ ถ้าฉันจะเป็นรัฐสมัยใหม่ฉันต้องมีอะไรบ้าง โดยผ่านกระบวนการโลกาภิวัตน์

สิ่งที่เกิดขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์คือ แบบอย่างของรัฐมหาอำนาจใช้เป็นฐานแผ่กระจายการครอบงำรัฐสมัยใหม่ ระบบเศรษฐกิจเสรี ตลาดเสรี ทุนนิยม ระบบการปกครอง ประชาธิปไตย แล้วก็แผ่ขยายความคิดนี้เป็นกลไกป้องกัน ร่วมกับกำลังทางทหาร การเมืองระหว่างประเทศ และระบบกฎหมาย แล้วก็เชื่อมโยงกับรัฐพันธมิตรที่อยู่กับมหาอำนาจและรัฐแนวร่วม แล้วก็ครอบงำให้รัฐเกิดใหม่ทั้งหลายจัดระบบรัฐระบบอำนาจ ระบบการบริหารการเมืองในประเทศ ให้เป็นไปในทิศทางที่มหาอำนาจต้องการ ซึ่งก็เป็นไปเพื่อการดูดซับฐานทรัพยากรธรรมชาติจากทุกแห่งทั่วโลกเข้าไปสู่ศูนย์ของอารยธรรมโลก

ภาพอย่างนี้ความจริงเกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตแล้ว เพียงแต่วิธีการของการที่จะทำ ใช้กำลังทหารนำ หรือใช้ทุนนำ หรือใช้ระบบเศรษฐกิจนำ หรือใช้ระบบกฎหมายนำ หรือใช้ระบอบการปกครองนำ แต่จากการวิเคราะห์ภาพนี้ ผมพบว่าหายไปอย่างหนึ่ง ผมยังเชื่อว่าในรัฐมหาอำนาจน่าจะมีกลไกอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้สังคมของเขาอยู่ในดุลยภาพและพัฒนาไปในทางก้าวหน้าได้ ซึ่งผมคิดว่าเป็นมาตรฐานทางศีลธรรม คุณธรรม จะภายใต้ระบบศาสนาใดก็ตาม กลุ่มอำนาจจะอยู่ข้างบน แต่แล้วเวลาถ่ายทอดมาที่รัฐบริวาร จะลงมาโดยผ่านระบบทุน เทคโนโลยี สินค้า และบริการที่เข้ามา เอาพื้นที่ในรัฐบริวารเป็นตลาดเสรี และในขณะเดียวกันเมื่อระบายสินค้าและบริการเข้ามาสู่ตลาดเสรีนี้แล้ว บางทีก็จัดระบบผูกขาดไว้ด้วย แล้วดูดซับเอาทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรในรูปแบบอื่น กลับขึ้นไปหล่อเลี้ยงสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับอาณาจักรของรัฐมหาอำนาจ แต่ว่าสิ่งที่ไม่ตามมาในโลกาภิวัตน์ คือมาตรฐานทางคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ผมฟังท่านนายกฯ ทักษิณพูดเมื่อเช้านี้ นิยามศัพท์โลกาภิวัตน์ว่าต้องมี ๔ อย่าง คือ ๑. ทุน ๒. คน ๓. สินค้า และ ๔. ข้อมูลข่าวสารต่างๆ แต่ไม่มีการเคลื่อนตัวลงมาของมาตรฐานทางศีลธรรม จริยธรรม ความถูกต้องชอบธรรม อยู่ในกรอบความคิดที่น่าเสนอ และขาดไป

ผมอยากให้เห็นภาพที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองของเรา ไม่ว่าจะเป็นรัฐบริวารไหน ถ้าอำนาจของรัฐมหาอำนาจที่ครอบงำลงมาในรัฐบริวารนั้น ไม่มีมาตรฐานคุณธรรม จริยธรรม อยู่ด้วยแล้ว คิดดูนะครับ ระบบกฎหมายของรัฐบริวารนี้จะเป็นระบบกฎหมายที่เป็นเครื่องมือของผู้กุมอำนาจรัฐ ที่จะใช้ระบบกฎหมายเป็นความชอบธรรมในตัวเอง แล้วก็ปกครองประชาชนตามที่ผู้กุมอำนาจรัฐต้องการ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับรัฐมหาอำนาจ เพราะฉะนั้นมีอะไรจะต้องรายงานรัฐมหาอำนาจให้ทราบ นี่คือการเชื่อมโยงที่เกิดขึ้น ซึ่งแปลกมากเลย แทนที่ระบบกฎหมายจะเป็นเกราะที่ปกป้องฐานทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ ปกป้องสถานะแวดล้อมของรัฐ ซึ่งจะทำให้ชีวิตของคนในรัฐนี้อยู่ในสถานะแวดล้อมที่ไม่เป็นที่เป็นทาง ปกป้องคุ้มครองความถูกต้องเป็นธรรมในสังคม หรือที่เรียกว่า social justice

ระบบกฎหมายที่ปกป้องคุ้มครองอำนาจรัฐ ผลประโยชน์ และความประสงค์ของผู้กุมอำนาจรัฐ ซึ่งก็เชื่อมโยงระหว่างนายทุน นักวิชาการ นักกฎหมาย และราชการ ภาครัฐเป็นส่วนน้อย ไม่ใช่ทั้งหมดที่มีโอกาสเข้าไปร่วมในการประสานกันกุมอำนาจรัฐ และใช้ระบบกฎหมายภายใต้กรอบความคิดว่ากฎหมายคือค่านิยม หรือกฎกติกาประชาคมของรัฐที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม ใครฝ่าฝืนมีโทษ เลยกกลายเป็นว่า ฐานความถูกต้องชอบธรรมในสังคม ตั้งแต่การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมมันหายไป ไม่ต้องพูดถึงเลยการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม เรื่องคุณภาพชีวิตของมนุษย์ที่เสื่อมโทรมลงทุกวัน และเรื่องความถูกต้องชอบธรรมกลับหายไป

ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ซึ่งกระทบชีวิตของชุมชน วัฒนธรรมชุมชน หรือว่าสิทธิชุมชนอย่างที่เรา กำลังมอง กลับถูกทำไปอยู่สองข้างนอกกรอบความคิดของศูนย์อำนาจรัฐหรือคนที่อยู่ในอำนาจรัฐ แล้วสิ่งที่เข้าไปช่วยเชื่อมต่อคือ ระบบสื่อมวลชน กลับกลายเป็นสื่อสารทางเดียวจากผู้กุมอำนาจรัฐ ใช้สื่อมวลชนปกป้อง สื่อความหมายเฉพาะที่ผู้ทรงอำนาจต้องการจะให้ประชาชนรับรู้ฝ่ายเดียว ไม่เคยมีเสียงประชาชนผ่านทีวีช่อง ๓ ช่อง ๕ ช่อง ๗ ช่อง ๙ และช่อง ๑๑ เลย มีแต่เสียงของนักธุรกิจ มีแต่เสียงของนักการเมือง และนักวิชาการฝ่ายผู้สนับสนุนอำนาจรัฐ แทนที่จะเป็นเครื่องมือของชุมชน ประชาชน กลับกลายเป็นสิ่งที่ทำลาย ระบบตรวจสอบที่ล้มเหลว แทนที่จะเป็นเครื่องมือของชุมชนและประชาชนที่คอย

ปกป้องสิทธิของชุมชน สิทธิของประชาชน สภาพสังคมที่ถูกต้องเป็นธรรม ให้พ้นจากผู้กุมอำนาจรัฐที่ไม่อยู่ในกรอบทางศีลธรรม กลายเป็นเครื่องมือที่ค้ำบัลลังก์ให้กับผู้คนที่เข้าไปอยู่ในอำนาจรัฐได้สำเร็จ และก็เป็นเครื่องมือเป็นอาวุธที่ใช้ทำลายล้างคู่แข่งฝ่ายตรงข้าม ไม่ว่าจะเป็นใคร ผมถือว่าสภาพอย่างนี้เป็นตัวทำลายวิถีชีวิตชุมชน สิทธิชุมชน

แน่นอนที่สุด สิ่งที่ชุมชนได้ในสภาพอย่างนี้ก็ได้จากผู้ทรงอำนาจรัฐที่ฉลาด ฉลาดกว่าคนก่อนๆ ที่โยนเศษเงินให้ชุมชนที่ยากจน แล้วฐานที่มาของผู้ทรงอำนาจรัฐ ๑๖ ล้านเสียง ก็เพียงแค่ เอาคุณด้วยเสียงละพัน เพียงแค่ ๑๖,๐๐๐ ล้านบาทเท่านั้น เศษเงินของฐานทุนที่กุมอำนาจรัฐอยู่ แน่แน่นอนเลยคือสภาวะที่บกพร่องอยู่ในปัญหาของรัฐบริวาร ไม่เฉพาะประเทศไทยประเทศหนึ่ง หลายๆ ประเทศประสบภาวะนี้ เพราะเกิดการลอกเลียนแบบกัน

ผมอยากจะให้ทุกคนเปลี่ยนภาพนี้ เปลี่ยนตั้งแต่ภาพใหญ่ว่า เวลาเราทำอะไรจากฝ่ายมหาอำนาจอย่าลืมรับเอากลไก หลักการของเขามาใช้ ไม่ใช่ทุนนิยมสุดเหวี่ยง เขามีกลไกของเขา ไม่งั้นเขาอยู่ไม่ได้ ในประเทศฝรั่งเศส ระบบกฎหมายของเขาก็คือหลักของ Legal Positivism (กฎหมายบ้านเมือง) เขาสร้างหลักการที่ไม่มีในบ้านเรา เรียกว่า sovereignty of parliament, supremacy of parliament อำนาจอธิปไตยสูงสุดอยู่กับรัฐสภาผู้ตรากฎหมาย เขาจะเขียนกฎหมายแบบไหนมาก็ได้ ไม่มีศาลไหนจะไปบอกว่ากฎหมายเขาใช้บังคับไม่ได้ ไม่มี นี่คือสถาปนากฎหมายบ้านเมือง แต่ว่าไม่ใช่ ในชีวิตจริง ในระบบกฎหมายสมัยใหม่นั้น นักกฎหมายและประชาชนที่รู้เท่าทัน ที่เห็นจุดอ่อนข้อด้อยและอันตรายของระบบกฎหมายบ้านเมือง เขาบอกว่าต้องผสมด้วย Legal Naturalism (กฎหมายธรรมชาติ) อย่างได้สัดส่วนที่จะทำให้ประคับประคองระบบนั้นได้ ไม่มีกฎหมายบ้านเมือง จริงๆ เขาทำเลย ถ้าไม่เชื่อให้รัฐสภาที่ทรงอำนาจสูงสุดในประเทศออกกฎหมายบังคับให้ประชาชนใช้มีอียันต่างเท่าดูซิ ว่าจะเป็นการกฎหมายที่บังคับใช้ได้ไหม ซึ่งทำไม่ได้ และไม่มีใครกล้าทำ จึงเป็นการพิสูจน์ในห้องเรียนง่ายๆ สำหรับเด็กเรียนกฎหมายปีหนึ่งว่า กฎหมายลายลักษณ์อักษรที่ฝ่ายผู้กุมอำนาจรัฐจะเขียนออกมาเป็นเครื่องมือในการปกครองประชาชนไม่มีทางเป็นไปได้เต็มที่ ต้องมีตัวประกอบอะไรบางอย่าง ตัวนั้นเราเรียกว่า rule of law หลักยุติธรรม แต่ rule คืออะไร และไม่เห็นว่าจะมีน้ำยาอะไร ก็เอาแต่บอกว่า ถูกกติกาทุกอย่างแล้ว แล้วทำไมจะไม่ให้เลย มองไม่เห็นสี่เหลี่ยม สิ่งที่เขาขาดไปคือความชอบธรรม ความถูกต้องเป็นธรรม ความหมดจดงดงามในกระบวนการเข้าสู่อำนาจและใช้อำนาจมาและการใช้อำนาจนั้น ตรงนี้ผมก็ได้มาจากการอ่านและคิดไปเอง

ประเด็นที่สองครับ ระบบกฎหมายไทย เราตั้งระบบกฎหมายไทยชุดใหม่นี้เมื่อ ๑๐๐ ปีก่อนอย่างเร่งรีบ ด้วยเหตุจำเป็นว่ามหาอำนาจตะวันตกจะครอบครองดินแดนอาณานิคมเรา และได้ยึดครองอำนาจทางกฎหมายและการศาลของประเทศเราไปแล้ว เมื่อไฟจากตะวันตกเริ่มไหม้ระบบกฎหมายระบบศาลของเรา เพราะฉะนั้นเราจึงจำเป็นต้องดับไฟก่อน คือทำให้มีระบบกฎหมายไทยสมัยใหม่ที่สอดคล้องกับหลักกฎหมายตะวันตกในยุคนั้น ไม่ให้เขาดูถูกหรือกล่าวอ้างเป็นเหตุผลขึ้นมาครอบงำประเทศเราได้ ตอนนั้นในอดีตจำเป็นต้องทำระบบกฎหมายขึ้น เขาจะได้ว่าเราป่าเถื่อนไม่ได้ และก็ต้องบังคับให้คนไทย ซึ่งไม่มีนักกฎหมายตะวันตกเลย ต้องบังคับว่านักกฎหมายอย่างพวกเราเวลานี้เร่งศึกษาที่เขียนไว้แล้วใช้กฎหมายอย่างที่เราเขียนอย่าไปใช้ความรู้สึก เอาตามที่เขียน เพราะศักยภาพของนักกฎหมายไทยในยุคนั้นไม่สามารถที่จะต่อยอด

เชื่อมต่อความถูกต้องเป็นธรรม ศีลธรรมเข้าไป ระบบกฎหมายยุโรปที่มาจากไหนก็ไม่รู้ เข้าด้วยกันได้อย่างแน่นแฟ้นและเป็นที่ยอมรับของมหาอำนาจ ตอนนั้นจำเป็นครับ และให้เข้าใจว่าข้อยุติตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรถือว่ายุติธรรมแล้ว เป็นความยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ หรือจะเรียกว่าสมมุติยุติธรรม แปลว่าหลังจากที่ภัยคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกผ่านพ้นไปแล้ว เราต้องกลับมาสู่ฐานคิดอย่างที่ท่านอาจารย์ ดร. เจษฎาภรณ์เสนอ ผมก็เห็นด้วยอย่างที่สุดเลย และความจริงไม่ใช่คนสองคนที่คิดอย่างนี้ ถ้ามองว่าความหวังเป็นอย่างไร ความหวังก็มีแน่นอน โดยการนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในกระแสพระราชดำริสพระบรมราชโองการเป็นนัยร้อยยี่สิบสี่ที่ชี้ให้เห็นว่า กฎหมายนั้นไม่ใช่จุดหมายปลายทางในตัวของมันเอง กฎหมายที่ผู้ทรงอำนาจเขียนออกมา จะเขียนอย่างไรก็ตาม ต้องใช้เป็นเครื่องมือพาเราเป็นยานพาหนะพาเราไปสู่จุดหมายแห่งความถูกต้องเป็นธรรมหรือความยุติธรรม เพราะฉะนั้นเป้าหมายสุดท้ายของกฎหมายทั้งหมดต้องคือความยุติธรรม ต้องใช้กฎหมายให้ไปถึงตรงนั้น ถ้าถึงไม่ได้คนนั้นยังใช้กฎหมายไม่เป็น แล้วฐานของกฎหมายจะต้องตั้งอยู่บนคุณธรรม จริยธรรม และมาตรฐานศีลธรรมของสังคมไทย

แน่นอนกฎหมายฉบับไหนขัดแย้งกับศีลธรรมของสังคมไทย กฎหมายฉบับนั้นเลยยิ่งกว่ากฎหมายที่ขัดกับรัฐธรรมนูญ ฐานคิดอย่างนี้นับวันจะมากขึ้นๆ และจะเริ่มก่อตัวให้เราเห็นมากขึ้น เพียงแต่ยังช้าอยู่ เพราะเป็นกระบวนการที่จะต้องเข้าไปแทนที่กลุ่มนักกฎหมายส่วนใหญ่ที่ถูกฝึกอบรมมาให้ยึดติดอยู่กับถ้อยคำของกฎหมายและเป็นทาสของกฎหมาย เพราะฉะนั้นจึงกลายเป็นเครื่องมือของผู้กุมอำนาจรัฐ ที่จะใช้นักกฎหมายกลุ่มนี้และระบบกฎหมายนี้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการทรัพยากรในภาพรวม

ประเด็นสุดท้าย ระหว่างการกระจายอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไปสู่ชุมชน ประเด็นแรกต้องพิสูจน์กันก่อนว่าการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยระบบรวมศูนย์ดีกว่าหรือแยกว่าการกระจายอำนาจ ตรงนี้เรายังไม่มีบทพิสูจน์ที่ชัดเจนเพียงพอ ผมว่าน่าจะทำให้ชัดได้ ข้อดีของระบบรวมอำนาจบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ประสิทธิภาพสูงกว่าและต้นทุนประหยัดกว่า และสามารถกระจายผลที่ได้จากทรัพยากรธรรมชาติจากชุมชนหนึ่งให้ไปเป็นทุนแก่คนไทยทั้งหมด ๑๕ ล้านคนได้อย่างเป็นธรรม ไม่ให้ทรัพยากรธรรมชาติในฐานะหนึ่งอยู่กับชุมชนนั้นเพียงฐานเดียว แต่ว่าถ้าเราแยกหรือกระจายอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากร

สมมุติฐานของผมคือ ประโยชน์สูงสุดจะเกิดในประเทศมากกว่าที่จะให้รวมศูนย์บริหารจัดการ เพราะในแต่ละชุมชนที่จะเข้าไปบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเขาจะมีหลากหลายวิธี เขาจะมีความเหมาะสมกับสภาพของชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น ไม่ใช่ไปมุ่งผลิตแบบเชิงเดี่ยวที่ใช้เหมือนกันหมด ไม่เหมาะสมกับอีกหลายๆ ชุมชน ประโยชน์จะดีกว่า ความหลากหลายจะมากกว่า การแข่งขันจะสูงกว่า การแข่งขันจะนำไปสู่การพัฒนาการบริหารจัดการ ที่สำคัญคือความรู้สึกเป็นเจ้าของ เวลานี้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนต่างๆ เขาไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นของเขา เพราะฉะนั้นเป็นหน้าที่รัฐต้องจัดการ ถ้าไม่มีใครบริหารจัดการ มือใครยาวสาวได้สาวเอา ไม่มีเจ้าของ แต่ถ้าเขาใช้บริการได้ ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเกิดขึ้นเอง เราจะได้ประโยชน์จากมัน เพราะฉะนั้นความหวงแหนมี และจะดูแลรักษาป้องกันผู้ที่เข้ามาบั่นทอนทำลาย

ในที่สุดจะมีการประสานหาจุดกันระหว่างอำนาจส่วนกลางกับส่วนชุมชนท้องถิ่น ว่าควรจะจัดระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นนี้ ระบบนิเวศ ระบบสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนอย่างไรจึงจะเกิด

ประโยชน์สูงสุดต่อพื้นที่นี้ ชุมชนนี้ และถ้าทำอย่างนี้ได้จะยั่งยืน ที่สำคัญเป็นประโยชน์สูงสุดของชาติ การกระจายอำนาจบริหารจัดการทรัพยากร ก็อยู่ที่เราจะบริหารจัดการ ผมตั้งสมมติฐานอย่างนี้โดยไม่มีข้อพิสูจน์ เพราะเป็นคนใหม่ในแวดวงนี้ ผมคิดว่าถ้าเช่นนั้นทำอย่างไรถึงจะให้เกิดการกระจายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไปยังชุมชนให้ได้คุณภาพ

ปัญหาอย่างหนึ่งคือ ความเข้มแข็งหรือความพร้อม ต้องทำให้ชุมชนมีความพร้อม ไม่เช่นนั้นแล้วการกระจายอำนาจการบริหารจัดการเกินไปจะส่งให้เกิดผลเสียที่ชัดเจน แล้วถูกฝ่ายปฏิบัติหยาบยกขึ้นมาตอบโต้ ล้มล้างระบบกระจายอำนาจ และก็สถาปนาระบบรวมศูนย์อำนาจให้เข้มแข็ง ทำอย่างไรถึงจะเกิดความพร้อมให้เกิดความรู้ การพัฒนา

สอง ทำแล้วจะต้องแสดงศักยภาพ แสดงผลงานว่าต้นแบบที่ชุมชนสามารถดูแลบริหารจัดการต้องให้ผลที่ดีกว่า จากนั้นก็อยากจะให้เอาผลที่ได้ขยายออกไปสถาปนาเป็นกฎหมาย เขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ เป็นราชบัญญัติเฉพาะในเรื่องนี้ก็ยิ่งได้ ที่จะให้บุคคลทั้งในระดับนโยบาย ในระดับการวางแผน ไม่ว่าจะเป็นการเสนอการพิจารณาหรือการบังคับใช้กฎหมาย การทำแผนทำโครงการ และนำไปสู่วิธีปฏิบัติ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในฐานะที่เป็นผู้ที่ถูกกระทบประโยชน์สูงสุดกลุ่มแรกให้เข้าไปมีส่วนร่วมและมีส่วนในการบริหารจัดการให้มากที่สุดตามระดับความพร้อมของชุมชนนั้น โดยสรุปผมก็มีความเห็นหยาบๆ ในเบื้องต้นเพียงเท่านี้

เปิดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

⊗ ผู้ร่วมแลกเปลี่ยน ๑ - ประชาชนส่วนมากไม่รู้ชื่อไหนชื่อไหนเรื่องกฎหมาย ผู้เขียนกฎหมายมักเขียนเองลบเองได้ กฎหมายของชุมชน ชุมชนยังไม่ว่ามาตราอะไร แต่ว่าใช้คดีกรรมการสิทธิฯ ไปชี้แนะว่ากฎหมายของชุมชนมีมาตราอะไรบ้าง นักกฎหมายทุกระดับไม่ว่าระดับไหน ส่วนมาก อบต. ผู้ใหญ่บ้านก็ยังไม่รู้กฎหมาย นับประสาอะไรกับประชาชนชาวบ้าน แล้วบรรดานักกฎหมายชอบเขียนกฎหมายด้วยมือแล้วลบด้วยเท้า เขียนออกมาแล้วกฎหมายไม่เป็นธรรม กฎหมายไม่เที่ยง นักกฎหมายทุกคนไม่ว่าระดับล่างระดับบน ส่วนมากเขียนไปเอง ชาวบ้านไม่รู้ไม่ชี้ พวกเราอยู่ด้วยกฎหมาย แต่ไม่รู้กฎหมาย ไม่ว่าข้าราชการทุกชั้น รู้กฎหมายแต่เหยียบกฎหมายเสียเอง ลบเสียเอง ตรงนี้ช่วยกันกำจัดด้วย ไม่ว่านายกรัฐมนตรี ตั้งแต่ระดับล่างถึงบนทุกระดับ ตั้งแต่ตำรวจ ทหาร รู้กฎหมาย ประชาชนชาวบ้านอย่างผมไม่ค่อยรู้

ผู้ร่วมแลกเปลี่ยน ๒ - ผมมาจากจังหวัดอุบลราชธานี เป็นทนายความ ผมเคารพท่าน อาจารย์จรูญมาก ท่านเป็นครูของนักกฎหมาย ผมรู้ว่าอะไรคือขีดความสามารถที่ทำได้และทำไม่ได้ในฐานะที่ผมคลุกคลีอยู่กับพี่น้องประชาชน ท่านอาจารย์จรูญได้พูดถึงโครงสร้างของสังคม การใช้อำนาจรัฐ ท่านอาจารย์ได้พูดประเด็นที่สอง เรื่องการใช้อำนาจทางกฎหมาย ซึ่งกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม กฎหมายที่ออกมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือของผู้ทรงอำนาจรัฐที่ใช้กระทำกับพี่น้องประชาชน ผมมองว่าพี่น้องประชาชนที่นั่งตรงนี้เขาก้าวไปไกลมาก ไกลถึงขั้นที่จะห่วงแทนรักษาสีทธิ ทรัพยากรชุมชนท้องถิ่นของเขา แต่ขณะเดียวกันเวลาที่เกิดปัญหา ผมเองก็หวั่นไหวมาตลอด ก็เคยเสนอคณะกรรมการสิทธิฯ ว่ากรรมการสิทธิฯ ควรจะได้เข้าไปเสนอแนวคิดในเรื่องอย่างนี้ให้กับผู้ที่

มีความรู้ทางด้านกฎหมาย โดยเฉพาะศาล เพราะศาลเป็นทางสุดท้ายที่จะต้องตัดสิน กระบวนการผมจะไม่พูด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอำนาจรัฐสภาซึ่งมีอำนาจตรากฎหมาย อำนาจฝ่ายบริหารซึ่งมีอำนาจใช้กฎหมายสนองความต้องการของตัวเอง สุดท้ายกระบวนการที่ศาล หลายเรื่องที่ผมเห็นว่าศาลไม่บัญญัติว่าสิทธิที่พี่น้องก้าวไปมันไปถึงไหน ศาลก็พยายามจะตีความตามตัวบทกฎหมายตามลายลักษณ์อักษร โดยไม่ได้มองถึงความ เป็นธรรมแท้จริงที่ซ่อนอยู่ในกฎหมาย

ผมอยากถามคำถามแรก ถามว่าท่านอาจารย์คิดอย่างไรเมื่อท่านมาเห็นภาพรวมอย่างนี้ ผมเองมีข้อเสนอว่าในฐานะที่เราเป็นนักกฎหมาย น่าจะเอาเรื่องต่างๆ ที่พี่น้องประชาชนนำเสนอหรือทำวิจัยออกมา ควรได้เข้าไปสู่การเป็นหลักสูตรให้ผู้พิพากษา ผู้ช่วยผู้พิพากษา ซึ่งทำการอบรมแต่ละรุ่นได้เข้าใจพื้นฐาน ได้เข้าใจเรื่องอย่างนี้ ผมก็คิดว่าน่าจะเป็นคุณูปการต่อพี่น้องประชาชนและประเทศชาติ ที่จะถามก็คือว่า แนวคิดของท่านอาจารย์รัฐท่านคิดอย่างไร ขอเรียนถามเพื่อให้เป็นที่ยืนยันต่อพี่น้องประชาชนที่อยู่ตรงนี้ ขอบขอบคุณครับ

☸ ศ.(พิเศษ)เจริญ ภักดีธนากุล - คำถามก็ค่อนข้างจะตรงนะครับ บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ทั้งหมดรวมทั้งในศาลด้วยที่ทำงานอยู่ในปัจจุบัน เป็นผลผลิตของกระบวนการเรียนการสอนกฎหมายลายลักษณ์อักษร เราไม่ได้มีแผนและกระบวนการผลิต นักคิด นักพัฒนาทางกฎหมาย เพิ่งจะมาทำกันอย่างจริงจัง หลังจากที่ได้เห็นปัญหามากเข้าๆ ต้องยอมรับความจริงว่านี่เป็นปัญหาที่สาบสูญไป ความคาดหวังของประชาชนไปอีกระดับหนึ่ง แต่ว่านักกฎหมายโดยเฉพาะนักกฎหมายในกระบวนการยุติธรรม และในกระบวนการยุติธรรมที่อนุรักษ์นิยมสูง ก็ยังไม่เป็นไปอย่างที่ประชาชนคาดหวัง เพราะฉะนั้นก็เหมือนกับว่า ความต้องการของคนขัดแย้ง

หลายครั้งที่เราได้รับการแจ้งจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนว่าเกิดปัญหาอย่างนี้ขึ้น สิ่งที่เราได้ก็คือ แก่ บรรเทาไม่ให้รุนแรง การแก้ที่รากฐานของปัญหายังไม่มี ผมเห็นด้วยที่ท่านว่า ให้เอาฐานข้อมูลและฐานความรู้ในแง่วิธีคิดเข้าไปใช้ในการอบรม เสริมข้อมูลให้กับผู้พิพากษาทั้งระบบ ตั้งแต่ผู้พิพากษาจนถึงผู้ปฏิบัติงาน ควรไปที่กระบวนการยุติธรรมทั้งหมด และไปที่นักกฎหมายไทยทั้งหมด โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย โรงเรียนสอนกฎหมายทั้งระบบว่า บัดนี้เป็นเวลาที่เรากำลังต้องการนักกฎหมายพันธุ์ใหม่ ที่ไม่ใช่เป็นเพียงทาสของกฎหมายที่นักการเมืองเขียนขึ้นเพื่อปกป้องประโยชน์ของตนเองและแนวร่วมพันธมิตรของตน จะต้องเป็นนักกฎหมายที่สามารถอ่านกฎหมายออก และใช้กฎหมายได้หลากหลายวิธีเพื่อให้ไปถึงจุดที่ถูกต้องเป็นธรรมในสังคม ไม่ว่าคุณจะได้เขียนกฎหมายมาด้วยเจตนาอย่างไร นักกฎหมายจะใช้กฎหมายนั้นเป็นอิสระจากเจตนาของกฎหมายที่ไม่ได้มีฐานของความถูกต้องเป็นธรรมหรือเรียกว่า ศีลธรรม ที่เป็นรากฐานของกฎหมาย คุณธรรมของกฎหมาย ผมเห็นด้วยกับข้อเสนอของท่าน และจะพยายาม ท่านอาจารย์หลายคนทำอยู่เพียงแต่ว่ายังอยู่ในช่วงเริ่มต้น จะดีขึ้นเรื่อยๆ ผมมั่นใจเพราะสิ่งนี้คือทิศทางที่ถูกต้อง ในหลายๆ ประเทศเขาก็ทำกัน

☸ ผู้ร่วมแลกเปลี่ยน ๓ - อยากตั้งคำถามท้าทายว่า จริงๆ แล้วทรัพยากรเป็นของเราหรือเปล่า ทรัพยากรจริงๆ แล้วอาจจะไม่ใช่ของเรา เหมือนกับว่าถ้าเรานึกถึงป่า ป่าอาจจะอยู่ข้างๆ เราก็จริง แต่ป่า

อาจจะไม่ใช่ของเราเท่านั้น เพราะถ้าเรามองอีกระดับเราจะมองเห็นว่า ปาเซตร้อนมีอยู่ไม่กี่ที่ในโลก และเป็นแหล่งทรัพยากรให้กับระบบนิเวศของโลกทั้งหมด ซึ่งตรงนี้ตั้งคำถามให้กับเราว่า แล้วเราในฐานะที่เป็นผู้อยู่ใกล้ที่สุด เราจะดูแลอย่างไร เราอาจจะบอกว่าในเมื่อปาอยู่ข้างบ้านเรา หรืออยู่ในประเทศของเรา เราถือว่าเป็นเจ้าของหรือเปล่า เราควรจะคิดอย่างนั้นไหม เพราะวาระบบนิเวศที่มีอยู่อย่างจำกัด หรืออยู่อย่างหลากหลาย น่าจะต้องการพื้นที่ที่กว้างขวางกว่าการเป็นเจ้าของหรือการจัดการในลักษณะที่ว่าเราจะใช้ประโยชน์หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าเรามองอย่าง agenda ๒๑ ที่พูดถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน เขาก็พูดถึงว่า เราจะต้องไม่เอาอนาคตมา คือเราจะต้องไม่แลกเปลี่ยนความสะอาดสลายของเราในปัจจุบันกับอนาคตของลูกหลานเรา เพราะฉะนั้นตรงนี้ทำให้เราอาจจะต้องมองไปถึงว่า ถ้าหากว่าเราไปรบกวนทรัพยากรหรือปาที่อยู่ข้างบ้านเรา กระทบกับประเทศที่อยู่ไกลออกไปไหม เหมือนกับว่าถ้าเรามองถึงปาที่อยู่ทางภาคใต้หรือปาที่อยู่ในบราซิล ถามว่าเป็นปาของภาคใต้หรือปาของบราซิลหรือเปล่า เป็นปาของโลกหรือเปล่า เพราะฉะนั้นคำว่าชุมชน คำว่าทรัพยากร บางทีอาจจะไม่พอถ้าเราจะช่วยชีวิตระบบนิเวศ

☉ ผู้ร่วมแลกเปลี่ยน ๔ - ผมรู้สึกมีความสุขที่ทรัพยากรได้รับความคุ้มครองห่วงใยจากพี่น้อง แต่เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นความเดือดร้อนของพี่น้องประชาชน ที่จังหวัดเชียงใหม่ เส้นทาง ๑๒๑ ที่เป็นวงแหวนรอบนอก แม้แต่หน่วยงานราชการเองก็ยังจะไปบุกเข้าไปในเขตพื้นที่ของอุทยานฯ ไม่ว่าจะเป็น อุทยานดอยสุเทพฯ การบุกรุกป่าไปทำในดงชาฟารี อุทยานช้างคลาน ฯลฯ ส่งผลให้เกิดปัญหาการแย่งน้ำแม่แตงจากชุมชนท้องถิ่นที่ใช้น้ำ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องบอกว่าจะเอามาเพื่อให้กับเกษตรกร แต่ผลที่สุดจะเอาไปให้ในดงชาฟารี และโครงการพืชสวนโลกอีก แต่ที่เป็นปัญหานักใจของพี่น้องชาวบ้าน “ทำเพื่อประเทศชาติ” แต่ผลที่สุดคนในท้องถิ่นต้องลำบากมากกับการทำเพื่อประเทศชาติ เพราะว่าฐานชีวิตของเราไม่รู้ว่าจะไปอยู่ที่ไหน แต่พอต่อสู้ไป พอต่อสู้ไปก็ถูกหาว่าเป็นพวกหัวรุนแรง และไม่สร้างความเจริญให้บ้านเมือง ถ้าหากว่าเป็นกฎหมายแล้ว เหมือนกับของสิทธิชุมชน ตลอดจนโครงการของสิทธิ เวทีของสิทธิ อยากจะให้เป็นอย่างนั้นจริงๆ ให้ทางรัฐบาลยอมรับว่าถ้าหากว่าสิทธิของประชาชนและท้องถิ่น ตลอดจนองค์กรต่างๆ ถ้าหากว่ามีการให้การเรียนรู้หรือเปิดเวทีใหญ่ๆ อย่างทางจังหวัดเชียงใหม่ก็เปิดเลยเวทีสาธารณะ บอกว่าวันนี้ทางองค์การสิทธิจะมาให้ความรู้แก่พี่น้องประชาชน ผมอยากจะให้เปิดเวทีแบบนี้ด้วยที่จังหวัดเชียงใหม่ ตอนนี้ประชาชนเริ่มเดือดร้อนกันมาก ประชาชนทุกวันนี้จนเข้าไปทุกที่ ท้ายที่สุดอยากจะให้มีการตรวจสอบ อย่างในดงชาฟารี โครงการเลี้ยงช้าง ๒๐๐ เชือก ฯลฯ

☉ อาจารย์สัญญาชัย สุติพันธ์วิหาร - บทบาทสาธารณะของภาคการศึกษาจะต้องขยับตัว มีความพยายามอย่างหนักอย่างไร ในส่วนของเวทีแลกเปลี่ยนมีความพยายามที่จะทำ ก็มีเงื่อนไขบางประการ อันนี้ก็คือความพยายามในแง่ภาคการศึกษา ในส่วนของสิ่งแวดล้อมกับการเมืองแยกจากกันไม่ออกแน่นอน แต่ดูพัฒนาการที่ผ่านมา สิ่งแวดล้อมเพียวๆ พอมีประเด็นปัญหา การจัดการก็จะเกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องประยุกต์โดยโยงเอาเรื่องของประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมเข้าไปร่วมปฏิรูปด้วย ผมก็เป็นห่วงเหมือนกัน ปฏิรูปไปปฏิรูปมากลายเป็นว่ามาตราที่ดีๆ จะถูกถอดออก ก็เป็นประเด็นที่เราต้องให้ความสำคัญมากๆ

เรื่องของแนวคิดใหม่ๆ จำเป็นต้องขยายความ เช่น การจัดการร่วม เรื่องของสิทธิ มีคำว่า "สิทธิเชิงซ้อน" คงจะต้องอธิบาย เรื่องของโอกาส ผมไม่แน่ใจจะเป็นโอกาสดีหรือไม่ อีก ๕ ปี หนึ่งใน ๕ ยุทธศาสตร์เป็นเรื่องของความหลากหลายทางชีวภาพ เราจะใช้ ๕ ปี ในแง่ของการเอามาเป็นโอกาสที่ดีของเราได้อย่างไร สนับสนุนการที่จะทำให้เกิดแผนชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน ของชุมชนอย่างแท้จริง คงต้องมีการถอดรหัส ปัจจัยบวกปัจจัยลบกัน ปัจจัยบวกใดที่สนับสนุนให้เกิดการทำงานและเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ที่ส่งเสริมสิทธิชุมชนของเรา และมีปัจจัยใดที่ลดทอนเป็นอุปสรรคหรือคุกคามสิทธิของเราอยู่ เพื่อที่จะมาทำให้เกิดการพัฒนาปัจจัยต่างๆ เหล่านั้นด้วย ทำอย่างไรให้เกิดการสร้างช่องทาง นโยบาย ที่จะให้ภาคประชาชนมีโอกาสในกระบวนการทางนโยบายเพิ่มมากขึ้น ในปัจจุบันกฎหมายซึ่งผมคิดว่าเป็นหนึ่งในเครื่องมือ ต้องผสมผสานกัน และพยายามขับเคลื่อนทุกภาคส่วนให้ได้มากที่สุด ผมคิดว่าหมดเวลาที่จะทำลายธรรมชาติอีกแล้ว และไม่มีการต่อเวลาแบบฟุตบอลโลก ขอบคุณครับ

⊗ **ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี** - ดิฉันคิดว่านอกเหนือจากในส่วนของตัวเอง ในส่วนนักวิชาการก็มีความต้องทำเหมือนกัน คงต้องพยายามคิดหรือผลักดันให้เห็นแนวทางหรือเวทีในการแลกเปลี่ยนเพื่อจุดเปลี่ยนความคิดในทางวิชาการร่วมกันข้ามสาขา ระหว่างนักสังคมศาสตร์กับนักกฎหมาย ระหว่างนักสังคมศาสตร์กับนักวิทยาศาสตร์ ดิฉันพบว่าเวทีนี้น่าจะเป็นเวทีของการพยายามพาตัวเองไปให้พ้นจากวิธีคิดแบบอาณานิคม อาจารย์จริญพุดเองว่ากฎหมายที่ผ่านมาของไทยถูกครอบงำจากวิธีคิดในยุคอานานิคมเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันการมองกฎหมายก็มีลักษณะพหุลักษณะมากขึ้น สิ่งซึ่งเราได้ยินกันในหลักวิชาการ การที่จะผนวกเอาสิ่งที่เป็น customary law หรือว่ากฎหมายพื้นบ้านเข้ามาเป็นหนึ่งในระบบกฎหมาย เวทีในการพูดเรื่องนี้ไม่พบมากนัก สมาชิกวุฒิสภาส่วนใหญ่ยังติดภายใต้กรอบระบบกฎหมายแบบอาณานิคม

นักวิทยาศาสตร์ ดิฉันมีความรู้สึกว่าวิธีคิดแบบชาตินิยมบริสุทธิ ซึ่งเป็นวิธีคิดในการมองธรรมชาติแบบตะวันตกหรือธรรมชาติที่ไม่มีมนุษย์อยู่ข้างใน เป็นวิธีคิดที่ถูกวิจารณ์มากจากนักวิทยาศาสตร์สายโลกที่สาม มีงานหลายชิ้นที่ออกมา ดิฉันคิดว่าน่าจะมีเวทีแลกเปลี่ยน เพราะว่าการมองธรรมชาติแยกออกจากคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนชั้นล่าง เป็นไปไม่ได้ ในประเทศโลกที่สาม แล้วการมองว่าการมีสิทธิเข้าไปใช้ธรรมชาติไม่ได้แปลว่าเป็นสิทธิในการครอบครองหรือการเป็นเจ้าของ ดิฉันคิดว่าการปฏิรูปทางการเมืองที่จะเกิดขึ้นคงต้องผนวกกับการปฏิรูปทางความรู้ และควรจะมีเวทีแลกเปลี่ยนต่อไป

⊗ **ดร. เจษฎา โทณะวณิก** - ขอฝากไว้สั้นๆ นะครับว่า ในส่วนของการเมืองหรือว่าในส่วนของพรรคหรือแม้กระทั่งในส่วนขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรทางการเมือง การศึกษา องค์กรวิชาการทั้งหลาย ต่างก็พยายามสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเองทั้งนั้น เพราะฉะนั้นชุมชนก็จะต้องสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเอง คิดให้เป็นธรรมชาติ แต่เป็นธรรมชาติของตัวเอง ธรรมชาติของสิ่งที่พื้นฐานของพื้นที่หรือพื้นฐานของความหลากหลาย พื้นฐานของสิ่งที่เราร่วมด้วย ถ้าเป็นอย่างนี้ก็สามารรถทำให้เราจัดการทรัพยากรได้อย่างเป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ โดยที่มีตัวเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และเราก็จะเสริมความเข้มแข็งขึ้นมา และก็จะขยับไปสู่ความเข้มแข็งอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นความเข้มแข็งทางการศึกษา ทางความรู้ และทาง

การเมืองในที่สุด เพราะฉะนั้นทุกสิ่งทุกอย่างเราฝากความหวังไว้กับคนอื่นไม่ได้หรอกครับ เราต้องสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเอง เพราะว่าทุกองค์กรเขาก็สร้างความเข้มแข็งของตัวเองเหมือนกัน

⊗ **ดร.ศรีประภา เพชรมณีศรี** - อยากจะอ่านงานของอาจารย์เสน่ห์ ในหน้า ๔๖๐ ของหนังสือ อาจารย์ได้เขียนถึงข้อคิดข้อเขียนของพระพรหมคุณาภรณ์เอาไว้ ที่บอกว่า “มนุษย์มีศักยภาพที่จะบรรลุธรรมสูงสุดซึ่งทำให้ถึงชีวิต ที่มีอิสรภาพและความสุข การที่จะบรรลุธรรมสูงสุดนี้ มนุษย์จะต้องพัฒนาตนเองทั้งทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญา ...ดังนั้น ความมีอิสรภาพในการพัฒนาตนเอง และการช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการพัฒนาตนเอง จึงเป็นรากฐานของพุทธจริยธรรม...”

ท่านเขียนต่อว่า “ถ้าสิทธิในการพัฒนาตนเองถูกกีดกันหรือจำกัด ก็เป็นสิทธิอันชอบธรรมที่จะดิ้นรน ขวบนวาย เพื่อสิทธินั้น...” ดิฉันอยากจะขออย่าว่า ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการกระจายอำนาจ นี่เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง อย่างที่สองคือว่า ถึงแม้เราจะพูดถึงกฎหมายไว้เยอะก็ตาม แต่กฎหมายเป็นแค่สมมติฐาน ไม่ได้เป็นความยุติธรรมจริงๆ ความยุติธรรมเกิดจากพวกเราเอง แต่พวกเราต้องดิ้นรน ขวบนวาย เราต้องรู้จักดิ้นรน ไม่เช่นนั้นเราต่อสู้ไม่ได้ ขอขอบคุณวิทยากรทุกท่าน และขอบคุณทุกๆ ท่านที่ร่วมเวทีนี้ ขอขอบคุณค่ะ

ปฏิญญาว่าด้วย สิทธิชุมชนท้องถิ่น ฐานปฏิบัติการเมือง

ภาคีองค์กร
ประเทศไทย
ระหว่าง
ธันวาคม ๒๕๕๙

เวทีวิถีสถาบันวิชาชีพ ผลิตภาพสังคม
ครั้งที่ ๓

ปฏิญญาว่าด้วย สิทธิชุมชนท้องถิ่น ฐานปฏิรูปการเมือง

๕ ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก

ขณะนี้เราก็มารั้งเกือบจะสุดของการเสวนาวันครึ่ง ช่วงของการเสวนาได้รับรู้ว่าทุกคนคิดอย่างไร ในช่วงท้ายนี้ก็เช่นเดียวกับที่ผมเคยทำเรื่องปาฐกถาเมื่อประมาณ ๒๐ ปีมาแล้ว ผมอยากจะเห็นวิชาการที่เปิดประตูให้กับสังคม ไม่ใช่วิชาการที่อยู่ในรอบรั้วมหาวิทยาลัย และทุกๆ ครั้งที่ผมมีส่วนรับผิดชอบการสัมมนา ก็ จะจบลงด้วยสิ่งที่ผมเรียกว่า ปฏิญญา ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิชุมชนท้องถิ่น รากเหง้าของปฏิรูปการเมือง

ผมจะเน้นประเด็นสำคัญ ประการแรก ฐานปฏิรูปการเมือง เป็นเรื่องที่เราจะต้องเข้าไปมีบทบาทโดยตรง ก็จะไปเสริมปฏิญญาสิทธิชุมชนท้องถิ่น เอกสารแจกไปแล้ว ถ้าใครดูเอกสารหน้าสุดท้าย ๑๔ ข้อ ระหว่างข้อ ๑-๓ จากข้อ ๖-๘ เป็นความล้มเหลวคือว่า เราได้มีการปฏิรูปมาแล้วเมื่อ ๑๐ ปีก่อน แล้วเราก็ได้รัฐธรรมนูญซึ่งมีบทบัญญัติรับรองสิทธิชุมชน แต่เสร็จแล้วบทบัญญัติเหล่านี้ก็ไม่เป็นตามที่ตั้งใจ ทั้งนี้ก็ เพราะว่าฐานของสิทธิมนุษยชน ชนบทไม่มีความเข้มแข็งพอที่จะทำให้บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญมีผลใช้บังคับได้ นี่เป็นบทเรียน ผมพูดถึงความล้มเหลวเพื่อเป็นบทเรียนว่าต่อไปนี้ พี่น้องจะต้องเป็นคนที่มีบทบาททำให้รัฐธรรมนูญและกฎหมายมีผลใช้บังคับด้วยตัวเอง นี่คือประเด็นครับ ข้อ ๙-๑๑ ในขณะนี้ เราก็มารั้งวิกฤต แต่เราจะไปมองวิกฤตในแง่ของการประท้วง ต้องเข้าใจว่าวิกฤตนี้เกิดจากอะไร เป็นวิกฤตสถานการณ์ที่เกิดจากการที่ทุนนิยมแบบอำนาจเบ็ดเสร็จ เป็นทุนนิยมที่ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเข้ามาบริหารประเทศ เพราะฉะนั้น การเข้าไปเบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติ จึงทำอย่างเบ็ดเสร็จด้วยอำนาจ และเบ็ดเสร็จในฐานะที่เป็นบิوارของต่างชาติ ถ้าอย่างนั้นเราจะมามีบทบาทในการปฏิรูปการเมือง ตรงที่ว่าในขณะนี้เราได้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย แต่ว่ากลุ่มที่จะต้องมามีบทบาทโดยตรงคือพี่น้อง ขอให้พี่น้องทุกคนได้ไปร่วมคิดกัน ในสถานการณ์อย่างนี้ ที่พูดถึงหลักในข้อ ๑๔ ก็เป็นเรื่องที่ว่า เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วเราจะเข้าใจสิทธิชุมชนได้อย่างไร สิทธิชุมชนคืออะไร สุดท้ายก็คือว่า การที่เราจะมีบทบาทอะไร จุดหมายปลายทางจะต้องพยายามสร้างความเป็นวิถีปฏิบัติให้กับสิทธิชุมชน ไม่ใช่ปล่อยให้กลายเป็นปัญหาที่เราเรียกร้องกันไป ทำให้สิทธิชุมชนมีความยั่งยืน โดยสร้างความเป็น โดยมึนยะ ๒ ข้อ ในข้อ ๑๖ , ๑๗ เป็นความคิดเห็นที่ได้พูดกัน ในข้อ ๑๖ เนื้อหาเกี่ยวข้องทั้งในระดับชุมชน และองค์กรปกครองท้องถิ่น เวลานี้มีการกระจายอำนาจ ๒ ทาง มี อบต. และชุมชนจะมีความขัดแย้งทุกครั้งระหว่าง อบต.กับชุมชนก็เป็นความพยายามที่จะต้องทำให้สององค์กรมีความสมัคปรมาณ ข้อ ๑๗ ขอเพิ่ม ควรจะมีประเด็นในแง่ที่ว่า เราสร้างความเป็นธรรมให้กับสิทธิชุมชนเพื่อเป็นความยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็น ยุคไหน สมัยไหน ควบคู่กันไปกับชุมชน ชุมชนก็พร้อมใจให้เกิดสิทธิชุมชน ในการที่เราจะดูแลจัดการทรัพยากร เราพร้อมหรือยัง ชุมชนพร้อมใจ เราต้องพร้อมโดยการการจัดตั้งสมัชชา เพื่อที่ว่าเราจะได้รวมตัวกับกลุ่มคนที่จะมาช่วยเหลือ แล้วช่วยกันดูแลฐานทรัพยากร ไม่ใช่ปล่อยให้เป็นเรื่องของชุมชน เพราะว่าในแต่ละฐานทรัพยากร ตั้งแต่ลุ่มน้ำเป็นแม่น้ำของชุมชน โดยแท้จริงแต่ละชุมชนก็มีฐานทรัพยากรร่วมกับทุกชุมชน

ชุมชนต่างชุมชนมีความจำเป็นต้องสร้างเครือข่าย พัฒนาขึ้นเป็นสมัชชาสิทธิชุมชน อันนี้เป็นข้อสรุปในการ
สัมมนา ควรจะเป็นเรื่องที่พี่น้องประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้อง หรือเป็นเจ้าของสิทธิร่วม

ปฏิญญาว่าด้วย สิทธิชุมชนท้องถิ่น ฐานปฏิบัติการเมือง

๑. การประชุมเวทีสาธารณะเรื่อง “สิทธิชุมชน : มิติการปฏิบัติการเมือง” ๑๔- ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ณ สภาคริสตจักรในประเทศไทยนี้ ถือเป็นการปิดท้ายต่อการสัมมนาในหัวข้อ “เปิดศักราชสิทธิชุมชน” ๒ ครั้ง เมื่อ ๑ - ๒ มีนาคม ๒๕๕๔ และ ๑๑ - ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๖ ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ทั้ง ๓ ครั้ง เป็นผลสรุปจากงานวิจัยชุดโครงการ “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล” กับชุดโครงการ “สิทธิชุมชนศึกษา” ตามลำดับ ซึ่งเป็นการต่อเนื่องและเสริมซึ่งกันและกัน

๒. การดำเนินงานโครงการศึกษาวิจัยดังกล่าวนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงข้อมูลและความรู้ความเข้าใจถึงโครงสร้างและกระบวนการปฏิสัมพันธ์ของสังคมการเมือง ๓ ระดับ คือระดับนานาชาติและระดับรัฐประชาชาติ ลงไปยังระดับมวลชุมชนรากหญ้า ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับในสถานะความเป็นเอกลักษณ์และสิทธิในความเป็นตัวตน ภายใต้ระบบนิติศาสตร์การเมืองในรอบของอำนาจอธิปไตยแห่งรัฐประชาชาติตามที่ยึดถือกันในปัจจุบัน พร้อมทั้งวิเคราะห์ประเมินผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชน ซึ่งสำหรับงานวิจัยนี้ ถือเป็นเกณฑ์คุณค่าวัดระดับความมั่นคงและความก้าวหน้าของมวลมนุษยชาติ

๓. งานศึกษาวิจัยนี้ พยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชนย้อนไปในอดีต เป็นที่ยืนยันได้ชัดเจนว่า มีความเป็นพลวัตและมีพัฒนาการอยู่เสมอ ตามบริบทเศรษฐกิจการเมืองที่แปรเปลี่ยนไป มิใช่คงที่ตายตัวอย่างที่ยึดมั่นถือมั่นกันจนจนิกายศาสนาในวัฒนธรรมตะวันตก เพราะเหตุจากความยึดมั่นถือมั่นนี้เอง สิทธิมนุษยชนของตะวันตก จึงเสื่อมถอยลงไปเป็นเพียงเรื่องของอำนาจกดขี่ เบียดเบียน ดังที่แสดงออกในรูปของจักรวรรดินิยมเศรษฐกิจตลาดเสรี ซึ่งแผ่ขยายอำนาจออกไปทั่วโลก หรือตามที่เรียกรวมนๆ กันไปว่า โลกาภิวัตน์

๔. สังคมการเมืองไทยตกอยู่ภายใต้กระแสอำนาจนิยมที่วุ่น ในทำนองเดียวกันกับสังคมอื่นๆ ในภูมิภาคฐานทรัพยากรธรรมชาติเขตร้อนของโลก อันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีเป้าหมายเพื่ออำนาจครอบครองครอบงำของมหาอำนาจทุนอุตสาหกรรมตะวันตกมาตั้งแต่ต้น โดยนัยนี้เอง ประเด็นปัญหาหลักของผลกระทบยังความสูญเสียต่อชีวิตความเป็นอยู่ อันเป็นสิทธิขั้นมูลฐานของมวลชนในชุมชนท้องถิ่นรากหญ้า รวมทั้งบูรณาภาพความยั่งยืนของฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งประกอบเป็นปัจจัยสี่เพื่อการดำรงชีวิตของมวลชนเหล่านี้ ในขณะที่เดียวกัน ชนชั้นนำไทยในยุคสมัยใหม่ โดยผลจากการศึกษาและกระบวนการปลูกฝังทางวิชาชีพวิชาการ ก็ตั้งตนเป็นชนชั้นอำนาจเหนือมวลชุมชนรากหญ้า และเข้ามาควบคุมจัดการใช้ประโยชน์ ในนามของสิทธิอธิปไตยเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแห่งรัฐ ก่อให้เกิดสภาวะแปลกแยกชัดเจน ภายในของสังคมการเมืองไทย

๕. ภายใต้สถานการณ์บ้านทอนทำลายต่อทั้งสิทธิในชีวิตและบูรณาภาพความยั่งยืนของฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ อันทรงคุณค่าความสำคัญต่อโลกโดยส่วนรวม เช่นนี้ ประกอบกับกระแสขบวนการเรียกร้องสิทธิในห่มมวลชุมชนรากหญ้า ซึ่งขยายวงกว้างขวางต่อเนื่องและเข้มข้น สถานะความเป็นตัวตน ผู้ทรงสิทธิของชุมชนท้องถิ่น จึงปรากฏตนเป็นที่รับรู้รับรองกว้างขวางขึ้นโดยลำดับ ทั้งในแวดวงวิชาการและองค์กรโลกอย่างเช่นสหประชาชาติ ซึ่งก่อตั้งขึ้นเพื่อสร้างเสริมสันติภาพและสิทธิมนุษยชน ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ เป็นเหตุผลที่ชุดโครงการวิจัย “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล” หยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นหลัก และพัฒนาต่อมาเป็น “สิทธิชุมชนศึกษา” ดังที่เอ่ยอ้างถึงข้างต้น

๖. ในที่สุด โดยผลของกระแสมหาชนเรียกร้องการปฏิรูปการเมือง ๒๕๓๕ - ๒๕๔๐ สิทธิชุมชน ฐานทรัพยากรท้องถิ่น จึงได้รับการบรรจุประกอบเป็นส่วนหนึ่งของ "สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย" ภายใต้รัฐธรรมนูญ "ฉบับประชาชน" ๒๕๔๐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "สิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน" (มาตรา ๔๖) "สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน" (มาตรา ๕๖) และ "บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูลคำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินการโครงการ หรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว" (มาตรา ๕๙)

๗. นับเป็นครั้งแรกที่เอกลักษณ์ความเป็นตัวตนของจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น ได้รับการรับรู้รับรองตามรัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ รวมทั้งมีความหมายความสำคัญในแง่ของการกระจายอำนาจสู่ชุมชนท้องถิ่นอันเป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตย

๘. ดังเป็นที่ทราบกัน หลักการสิทธิชุมชนเป็นอันต้องเป็นหมันไปเกือบจะในทันทีที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ "ฉบับประชาชน" ด้วยเหตุหลักๆ อย่างน้อย ๓ ประการ คือประการแรก การที่ต้องถูกกำกับไว้ด้วยข้อบัญญัติ "ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ" ซึ่งหมายถึงว่า สิทธิชุมชนท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญยังต้องขึ้นอยู่กับกฎหมายธรรมดาที่บัญญัติ ขึ้นจากศูนย์อำนาจกลาง ประการที่สอง ปมปัญหาวัฒนธรรมทางการเมืองในระบบ "นักเลือกตั้ง" และวัฒนธรรมการอุปถัมภ์ อันเป็นบ่อเกิดของการทุจริตคอร์รัปชันทั้งปวง และประการที่สาม เป็นปมปัญหาจากภายในของบรรดาชุมชนท้องถิ่นเองที่ยังขาดการจัดตั้งรวมตัวเป็นเครือข่ายอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงเป็นช่องทางให้อำนาจอิทธิพลและผลประโยชน์จากภายนอกก่อความแปลกแยกและแตกแยกได้โดยง่าย

๙. สถานการณ์บนทอนทำลายสิทธิชุมชนท้องถิ่นเป็นไปอย่างเป็นระบบขึ้น เมื่อกลุ่มทุนขนาดใหญ่พร้อมด้วยเส้นสายโยงใยกับกลุ่มทุนเศรษฐกิจใหม่ระดับชาติและข้ามชาติ ทั้งภายในและภายนอก ได้โอกาสก้าวขึ้นสู่อำนาจด้วยชัยชนะการเลือกตั้งกุมเสียงข้างมากเด็ดขาดในรัฐสภา เป็นช่องทางให้ตั้งตัวเองขึ้นเป็นระบบอำนาจเบ็ดเสร็จของรัฐบาลพรรคเดียว เหนือกฎกติกาใดๆ ตามรัฐธรรมนูญเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน นั่นก็คือ รัฐธรรมนูญ "ฉบับประชาชน" เป็นอันต้องถูกล้มล้างไปโดยสิ้นเชิง จะมีหลงเหลืออยู่บ้าง ก็เฉพาะในส่วนที่เสริมส่งระบอบอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ในแบบฉบับที่แทบไม่ผิดเพี้ยนไปจาก "ประชาธิปไตยรวมศูนย์" (Democratic Centralism) ที่เคยใช้ปฏิบัติมาในระบอบสหภาพโซเวียตสมัยสงครามเย็น

๑๐. บนพื้นฐานของอำนาจเบ็ดเสร็จในท่วงทำนองประชาธิปไตยรวมศูนย์นี้เอง เราจึงได้เห็นการดำเนินนโยบายมาตรการแบบ "ประชานิยม" โดยการหว่านกระจายเงินงบประมาณของแผ่นดินลงไปในชนบท ซึ่งโดยสาระก็คือ กุศโลบายการตลาดเพื่อสร้างกำลังซื้อในหมู่ประชาชนรากหญ้านั่นเอง และในขณะเดียวกันกับที่เปิดประตูให้พันธมิตรทุนชาติและข้ามชาติได้เข้ามาครอบครองครอบงำเศรษฐกิจไทย และฐานทรัพยากรธรรมชาติ ดังกรณีตัวอย่างโดดเด่น อย่างเช่น ร่างกฎหมายเขตเศรษฐกิจพิเศษ การเจรจาความตกลงการค้าเสรี การขยายอาณาบริเวณสนามบินสุวรรณภูมิออกไปเป็นมหานคร ซึ่งล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบเลวร้ายต่อชีวิตและคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และฐานทรัพยากรส่วนรวมของท้องถิ่นทั้งสิ้น ในประการสำคัญ ขัดต่อเจตนารมณ์และบทบัญญัติรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้น

๑๑. การดำเนินนโยบายและอภิมหาโครงการเหล่านี้ เป็นไปโดยปราศจากความโปร่งใส ขัดต่อหลักการธรรมาภิบาล และขาดการกลั่นกรองตรวจสอบจากสถาบันรัฐสภาภายใต้การครอบงำของเสียงข้างมากเด็ดขาด เปิดช่องให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง ทั้งในภาคราชการและภาคเอกชน เป็นเหตุให้เกิดกระแสการวิพากษ์ต่อต้าน ซึ่งขยายวงออกไปอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นวิกฤตรุนแรงทางการเมือง และกระแสเรียกร้องการปฏิรูปการเมืองอีกวาระหนึ่งในช่วงเวลาไม่ถึง ๕ ปี ของการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน”

๑๒. ความคิดอ่านปฏิรูปการเมือง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงบทเรียนจากการปฏิรูปการเมือง ๒๕๓๕ – ๔๐ จนบรรลุผลได้ รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน” รับรองสิทธิเสรีภาพก่อนข้างสมบูรณ์โดยครอบคลุมไปถึงสิทธิชุมชนท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้น หากแต่ไม่เกิดผลใช้บังคับอะไรจริง เพราะภายใต้โครงสร้างที่เป็นอยู่ตกอยู่ในอ้อมอำนาจเบ็ดเสร็จของศูนย์อำนาจกลาง อย่างที่ทราบกันดี ดังนั้น กระบวนการวิธีการปฏิรูปการเมืองรอบสองนี้ จึงต้องเป็นไปโดยเปิดโอกาสช่องทางให้มวลสมาชิกชุมชนท้องถิ่นเลือกผู้แทนของตนเข้ามามีบทบาทโดยตรง ไม่ใช่เพียงอาศัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญจัดทำร่างรัฐธรรมนูญสำเร็จรูปขึ้น แล้วนำไปเสนอให้มี “การประชามติพิจารณา” ซึ่งก็เป็นรูปแบบที่ดีไม่ได้ผิดอะไร เพียงแต่ว่าไม่ได้เป็นการเสริมสร้างสำนึกของความเป็นเจ้าของเพียงพอที่จะปกป้องสิทธิตามรัฐธรรมนูญด้วยตนเองโดยตรง

๑๓. รวมความแล้ว การปฏิรูปการเมืองจะต้องประกอบด้วยทั้งหลักการเนื้อหาสาระ และกระบวนการมีส่วนร่วมโดยตรงของมวลชุมชนท้องถิ่น ส่วนจะกระทำในรูปแบบใด ก็เป็นเรื่องที่พึงต้องพิจารณาพิเคราะห์กำหนดลู่ทางปฏิบัติกันไป

๑๔. กล่าวโดยเฉพาะถึงหลักการเนื้อหาสาระของสิทธิชุมชนปฏิญญาเพื่อการปฏิรูปการเมืองนี้ ขอยืนยันในประเด็นที่เคยแสดงไว้ตาม “ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิชุมชนท้องถิ่น : รากเหง้าประชาธิปไตย” มิถุนายน ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา” โดยขยายเพิ่มเติมประเด็นใหม่ๆ เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องราวที่เกิดขึ้นในช่วง ๑๕ ปี หลังจากนั้นโดยเฉพาะเกี่ยวกับสิ่งที่ทักท้วงกันว่าเป็นสิทธิขาดในทรัพย์สินทางปัญญา ภายใต้อิทธิพลจากเทคโนโลยีชีวภาพ และธุรกิจการค้า

๑๕. หลักการเนื้อหาสาระของสิทธิชุมชนท้องถิ่น อาจประมวลเป็นประเด็นสิทธิชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกันดังนี้ :

๑๕.๑ ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพเป็นของปวงชน รัฐและชุมชนท้องถิ่นมีหน้าที่ร่วมกันในการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

๑๕.๒ สิทธิชุมชนท้องถิ่น พึงได้รับการสถาปนาส่งเสริมจากรัฐด้วยการกระจายอำนาจหน้าที่การบริหารจัดการ และสามารถแสดงออกซึ่งสิทธิเสียงได้ตามรัฐธรรมนูญ

๑๕.๓ บรรดาชนบทรรมนิยม จารีตประเพณี วัฒนธรรมและกฎเกณฑ์การจัดการทรัพยากรป่าที่ชุมชนถือปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตสืบเนื่องกันมา ถือเป็นสิทธิชุมชนท้องถิ่นที่รัฐพึงให้การรับรองเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายแห่งชาติ

๑๕.๔ สิทธิชุมชนที่ว่่านี จะต้องปราศจากการแทรกแซงจากรัฐ

๑๕.๕ รัฐพึงทบทวนกฎหมายและนโยบายทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกัน การจัดการทรัพยากรป่า

๑๕.๖ รัฐพึงทบทวนนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และปรับแก้ไขให้ไปในทิศทางที่เป็นเสรี สมดุล ยั่งยืน และเป็นธรรม

๑๕.๗ ชุมชนท้องถิ่นในฐานะเป็นผู้ดูแลและอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นต้นทุนของคนทั้งชาติ พึงต้องได้รับการส่งเสริมสนับสนุนด้านเงินทุน

๑๕.๘ สิทธิที่จะควบคุมการเข้าถึงและแสดงความเป็นเจ้าของในพันธุ์พืช และแร่ธาตุอันจำเป็น
ยังยวดต่อวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

๑๕.๙ สิทธิในมาตรการพิเศษเพื่อคุ้มครอง และพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการแสดง
ออกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นรวมไปถึงทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรทางพันธุกรรมอื่นๆ เมล็ดพันธุ์ ยา
ความรู้ในคุณสมบัติของพืชและสัตว์ จารีตมุขปาฐะ วรรณกรรม งานออกแบบ และทัศนศิลป์ และศิลปะการแสดง

๑๕.๑๐ สิทธิในคำสินไหมทดแทนที่เป็นธรรมเหมาะสมสำหรับการอันใดก็ตามที่ก่อให้เกิด
ผลกระทบคุกคามในทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือจิตวิญญาณ

๑๖. เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลตามหลักการและเนื้อหาของสิทธิชุมชนท้องถิ่นดังกล่าว บรรดาชุมชนท้องถิ่น ทั่ว
ประเทศทั้งในระดับของชุมชนฐานทรัพยากรและในระดับเขตการปกครองท้องถิ่นพึงประสานร่วมมือร่วมกัน เพื่อเข้ามามี
ส่วนร่วมในกระบวนการปฏิรูปการเมือง และควบคุมดูแลให้สิทธิตามรัฐธรรมนูญบังเกิดผลบังคับ อย่างแท้จริง
ในทางปฏิบัติ

๑๗. ควบคู่กันไปกับการรวมตัวเตรียมการเข้าร่วมกระบวนการปฏิรูปการเมืองโดยตรง มวลชุมชนท้องถิ่น
ทั่วประเทศ พึงรวมตัวพร้อมใจกันจัดตั้ง "สมัชชาสิทธิชุมชน" ขึ้นเพื่อส่งเสริมให้การกระจายอำนาจได้เป็นมรรคเป็น
ผลอย่างแท้จริงในการปกป้องคุ้มครองฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นต้นทุนของชาติ

๑๘. ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิชุมชนท้องถิ่นนี้ ถือเป็นหลักการและแนวทางในฐานวาระแห่งชาติ เพื่อบรรลุผล
ต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นธรรม ผู้ร่วมประชุมอันประกอบด้วย ผู้นำชุมชนท้องถิ่น องค์การภาคประชาสังคม ผู้ทรง
คุณวุฒิ นักวิชาการ ผู้รักความเป็นธรรม และคณะวิจัย จึงขอร่วมกันประกาศแสดงเจตนาคัดค้านไว้ ณ ที่นี้

๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙

ภาคผนวก

- กำหนดการเวทีวิชาการสาธารณะ “เปิดศักราชสิทธิมนุษยชนครั้งที่ ๓”
- ลำดับฐานความคิดสำหรับการวิเคราะห์ ชุดโครงการ “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล
- พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงาน “วันระพี”
- แผนภาพปฏิสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมและพัฒนาการสิทธิมนุษยชน
- พุทธศาสนิกชน: “จงทำกับเพื่อนมนุษย์โดยจิตว่า”
- เสน่ห์ จามริก: ปัจฉิมลิขิตว่าด้วยหลุมพรางประชาธิปไตย
- คณะวิจัย: ภาพรวมงานวิจัย สิทธิชุมชนศึกษา
- นิคม พุทธา และคณะ: สิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ
- สนั่น ชูสกุล: สิทธิชุมชนศึกษา ภาคอีสาน
- ปิยะพร ศรีแปลก: สิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือตอนบน
- นฤทธิ ดวงสุวรรณ และคณะ: สิทธิชุมชนศึกษา ภาคใต้
- สัญชัย สุนทิพันธ์วิหาร: แนวคิดในการร่างกฎหมายรับรองสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กำหนดการ
เวทีวิชาการสาธารณะ : เปิดศักราชสิทธิชุมชน ครั้งที่ ๓
เรื่อง "สิทธิชุมชน : มิติการปฏิบัติการเมือง"
วันศุกร์ที่ ๑๔ – วันเสาร์ที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๙
ณ ห้องประชุม ๑ สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย เชียงสะพานหัวช้าง กรุงเทพฯ

~~~~~

วันศุกร์ที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๙

- ๐๘.๐๐ – ๐๙.๐๐ น. ☒ ลงทะเบียนและรับเอกสาร
- ๐๙.๐๐ – ๐๙.๓๐ น. * กล่าวเปิด และชี้แจงเจตนารมณ์การจัดเวทีเสวนา
โดย ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ผู้ประสานงานชุดโครงการวิจัยฯ
- ๐๙.๓๐ – ๑๐.๐๐ น. ☕ ฉายวิดีโอเรื่อง “กระบวนการสร้างความรู้เพื่อความเข้มแข็งสิทธิชุมชนต่อ
ฐานทรัพยากร”
- ๑๐.๐๐ – ๑๒.๐๐ น. * นำเสนอบทสังเคราะห์งานวิจัย เรื่อง “สิทธิมนุษยชนไทยในกระแสโลก”
โดย ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ผู้ประสานงานชุดโครงการวิจัยฯ
คุณพรพิไล เลิศวิชา นักวิชาการอิสระ
ดร.ชาญเชาว์ ไชยานุกิจ อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม
ดำเนินรายการโดย ดร.วีระ สมบูรณ์
- ๑๒.๐๐ – ๑๒.๓๐ น. ☛ อภิปรายแสดงความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมเสวนา
- ๑๒.๓๐ – ๑๓.๓๐ น. ☉ รับประทานอาหารกลางวัน
- ๑๓.๓๐ – ๑๖.๐๐ น. * เวทีเสวนาเรื่อง “ปฏิบัติการสิทธิชุมชน ภาคประชาชน”
โดย คุณปิยะพร ศรีแปลก : โครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ
คุณเนคม พุทธา : โครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ
คุณสนั่น ชูสกุล : โครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา ภาคอีสาน
คุณนฤฤทธิ์ ดวงสุวรรณ : โครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา ภาคใต้
ดำเนินรายการโดย คุณเคยามล ไกรยวงศ์ และ ดร.เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์
- ๑๕.๐๐ – ๑๕.๑๕ น. ☮ อาหารว่าง
- ๑๖.๐๐ – ๑๗.๐๐ น. * เปิดเวทีเสวนาให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็น
- ๑๘.๐๐ – ๑๙.๓๐ น. ☼ เวทีเสวนา เครือข่ายภาคประชาชนบนฐานทรัพยากร

วันเสาร์ที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๙

๐๕.๐๐ - ๑๐.๓๐ น.

※ เสวนาเรื่อง "สิทธิชุมชน : เส้นทางกระจายอำนาจจัดการทรัพยากรของชุมชน" ในมิติของผู้นำชุมชน

โดย แม่ผา กองธรรม ผู้นำชาวบ้านเครือข่ายลุ่มน้ำมูล
คุณสุภาพร พรรณราย สมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา
ก้านอนันต์ ดวงแก้วเรือน อดีตผู้นำป่าชุมชนภาคเหนือ
ดำเนินรายการโดย คุณเรวดี ประเสริฐเจริญสุข

๑๐.๓๐ - ๑๐.๔๕ น.

II อาหารว่าง

๑๐.๔๕ - ๑๒.๓๐ น.

※ เสวนาเรื่อง "สิทธิชุมชน : เส้นทางกระจายอำนาจจัดการทรัพยากรของชุมชน" ในมิติของนักวิชาการ

โดย ศ.(พิเศษ)จรัญ ภักดีชนากุล เลขาธิการสำนักประธานศาลฎีกา
ดร.เจษฎ์ โทณะวณิก คณะบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม
ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์สัญญาชัย สุทธิพันธุ์วิहार คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ ม.มหิดล
ดำเนินรายการโดย ดร.ศรีประภา เพชรหมีศรี

๑๒.๓๐ - ๑๒.๔๕ น.

※ ประกาศ "ปฏิญญาสิทธิชุมชน" โดย ผู้แทนเครือข่ายภาคประชาชน

๔) ทริคเกอร์ : คุณสกลไศ สร้างไศรภ และคุณสนั่น ช่างปรุง

๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐

เวทีวิชาการสาธารณะ : เปิดศักราชสิทธิชุมชน ครั้งที่ ๓

เรื่อง “สิทธิชุมชน : มิติปฏิบัติการเมือง”

วันศุกร์ที่ ๑๔ - วันเสาร์ที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔

ณ สภาคริสตจักรในประเทศไทย เชิงสะพานหัวช้าง กรุงเทพฯ

๑. หลักการและเหตุผล

โครงการ “สิทธิชุมชนศึกษา” เป็นความพยายามต่อเนื่องจากองค์ความรู้และประสบการณ์เรียนรู้ จากชุดโครงการวิจัย “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล” ซึ่งเกิดจากการริเริ่มของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กล่าวคือเป็นองค์ความรู้ที่พยายามทำความเข้าใจ เพื่อตอบโจทย์ประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชนใหม่ๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยตระหนักของสถานการณ์และบริบทปัญหา กระบวนการวิจัย จึงตั้งโจทย์เน้นไปในเรื่อง สิทธิชุมชนฐานทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งได้รับการรับรู้รับรองตามรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปการเมืองในปัจจุบัน สิทธิชุมชน นับเป็นสิทธิตามจารีตประเพณีอันเป็นลักษณะเฉพาะโดยพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรมไทย แต่ทว่าดำรงอยู่อย่างอ่อนแอกระจัดกระจาย เพราะผลกระทบจากกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจ บั่นทอนทำลายวิถีชีวิตชุมชน และบูรณภาพของฐานทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นต้นทุนชีวิตของชุมชนท้องถิ่น

“สิทธิชุมชนศึกษา” นับเป็นหนึ่งในกระบวนการสิทธิมนุษยชนศึกษาโดยรวม มีจุดประสงค์เพื่อฟื้นฟูบูรณะการเรียนรู้ถึงสิทธิอันเป็นต้นทุนทางฐานทรัพยากรธรรมชาติ และสังคมวัฒนธรรมของไทย ไม่ใช่เพื่อย้อนรอยอดีต หากแต่เพื่อบูรณะฟื้นฟูวัฒนธรรมการเรียนรู้ส่วนที่สร้างสรรค์ และช่องทางการเรียนรู้วิทยาการใหม่ๆ ตามสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย รวมทั้งประสานเชื่อมโยงกับสิทธิอันชอบธรรมของกลุ่มชนในเมือง ทั้งหมดประกอบกันเป็นการเรียนรู้เสริมสร้างวัฒนธรรมสิทธิเพื่อการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม “สิทธิชุมชน” นับเป็นภาคส่วนหนึ่งในองค์ประกอบของวัฒนธรรมสิทธิเช่นว่านี้

ขอบข่ายและเนื้อหาสาระการเรียนรู้ โครงการสิทธิชุมชนศึกษาขยายขอบข่ายจากเรื่องราวเฉพาะภายในแต่ละชุมชน ให้ครอบคลุมถึง “เครือข่าย” ชุมชนที่ตั้งอยู่บน ฐานทรัพยากรร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นลุ่มน้ำ ป่า ไร่นา หรือชายฝั่งทะเล ทั้งนี้เพื่อให้เรื่องของสิทธิชุมชนมุ่งถึงการปกป้องสร้างเสริมบูรณภาพของ ฐานทรัพยากร เป็นทั้งมิติของสิทธิและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม ไม่ใช่สิทธิเฉพาะของแต่ละชุมชนแบ่งแยกจากกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการแบ่งแยกฐานทรัพยากรเขตร้อนที่เชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยธรรมชาติ

โดยสรุป โครงการ “สิทธิชุมชนศึกษา” มีความมุ่งหมายเพื่อส่งเสริม ให้คนในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ในฐานะ “ผู้ทรงสิทธิ” โดยตรง ได้มีโอกาสเรียนรู้ในอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของสิทธิชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม บนพื้นฐานของต้นทุนทางสังคม วัฒนธรรม และวิทยาการใหม่ๆ เพียงพอที่จะดำรงตนในบริบทสถานการณ์โลก จำเป็นต้องหมายเหตุไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า การมุ่งเน้นถึงสิทธิชุมชน ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการยกเอาสิทธิอำนาจของชุมชนขึ้นเหนือสิทธิส่วนบุคคล อันเป็นหลักการพื้นฐาน ในทางตรงกันข้าม จารีต ประเพณีของชุมชนจำเป็นต้องมีการ

[illegible][illegible]

ម្ចាស់នៃធនធានឈើក្នុងតំបន់ អនាម័យក្នុងតំបន់ ចង្អាតរុក្ខជាតិក្នុងតំបន់ក្រៅតំបន់ក្រៅតំបន់ក្រៅតំបន់ ១៣

မြစ်ဝကျွန်းပေါ် ၁၂

[illegible]

ឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រី និងមន្ត្រីក្រសួងពាក់ព័ន្ធ ត្រូវបានជំរុញឱ្យបន្តការងារក្នុងការកែលម្អប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រងធនធានទឹក និងការការពារបរិស្ថាន។ ក្រសួងពាក់ព័ន្ធត្រូវតែធ្វើការសហប្រតិបត្តិការយ៉ាងជិតស្និទ្ធនឹងអង្គភាពពាក់ព័ន្ធក្នុងការកំណត់តំបន់ការពារ និងការអនុវត្តការងារ។ ក្រសួងពាក់ព័ន្ធត្រូវតែធ្វើការសហប្រតិបត្តិការយ៉ាងជិតស្និទ្ធនឹងអង្គភាពពាក់ព័ន្ធក្នុងការកំណត់តំបន់ការពារ និងការអនុវត្តការងារ។

បន្ទាប់ពីការពិនិត្យរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ ក្រុមប្រឹក្សាសហប្រជាជាតិ បានសម្រេចថា ក្រុមប្រឹក្សាសហប្រជាជាតិ គួរតែបន្តការស៊ើបអង្កេត និងការស៊ើបអង្កេតបន្ថែម លើករណីនេះ ដើម្បីធានាបាននូវភាពយុត្តិធម៌ និងការគោរពសិទ្ធិមនុស្ស។ ក្រុមប្រឹក្សាសហប្រជាជាតិ បានសម្រេចថា ក្រុមប្រឹក្សាសហប្រជាជាតិ គួរតែបន្តការស៊ើបអង្កេត និងការស៊ើបអង្កេតបន្ថែម លើករណីនេះ ដើម្បីធានាបាននូវភាពយុត្តិធម៌ និងការគោរពសិទ្ធិមនុស្ស។

[illegible]

๓. กลุ่มเป้าหมาย

ตัวแทนจากชุมชนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา ข้าราชการ นักการเมือง สื่อมวลชน และสาธารณชนผู้สนใจ

๔. ระยะเวลา

วันศุกร์ที่ ๑๔ และวันเสาร์ที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๙ รวม ๒ วัน

๕. สถานที่

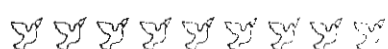
ห้องประชุม ๑ สมาคริสตจักรในประเทศไทย เชียงสะพานหัวช้าง ราชเทวี กรุงเทพฯ

๖. หน่วยงานร่วมจัดและสนับสนุน

- โครงการวิจัย “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล” และ โครงการวิจัย “สิทธิชุมชนศึกษา”
โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (มฟย.)
- วิทยาลัยการจัดการความรู้ทางสังคม (วจส.)
- คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท (กป.อพช.)

๗. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ๗.๑ สาธารณชนเกิดความเข้าใจ และเรียนรู้เรื่อง สิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน ฐานทรัพยากรธรรมชาติ เครือข่ายชุมชนบนฐานทรัพยากร
- ๗.๒ มีข้อเสนอที่จะผลักดันนโยบายส่งเสริมสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน
- ๗.๓ สื่อมวลชนเข้าใจและนำเสนอเนโยบายการจัดการทรัพยากรกับสาธารณะอย่างถูกต้องและต่อเนื่อง
- ๗.๔ ได้ข้อเสนอเชิงนโยบายในการปฏิรูปการเมืองอย่างเป็นรูปธรรม

บทที่ ๔ เศรษฐกิจการเมืองโลกานุวัตรไทย

๔.๑ ภูมิหลัง: ภูมิรัฐศาสตร์และฐานการวิเคราะห์

๔.๑.๑ โลกที่สามในมิติชุมชนฐานทรัพยากรเขตร้อน

๔.๑.๒ โลกที่สามได้ยิ่งอำนาจเศรษฐกิจตลาด

๔.๑.๓ ฐานพิจารณาเบื้องต้น

๔.๒ เส้นทางรัฐประชาชาติไทย

๔.๒.๑ จาก "ปฏิรูปการเมือง" สู่จักรวรรดินิยม "การค้าเสรี"

๔.๒.๒ สู่รัฐประชาชาติรวมศูนย์กับ "ความเปลี่ยนแปลงแห่งสมัย"

๔.๒.๓ เวียนปมวัฒนธรรม "รัฐประชาชาติยุคทุนนิยม"

๔.๓ สู่ยุคพัฒนากับความเป็นเศรษฐกิจบริวาร

๔.๓.๑ จากระบบ "อาณานิคมที่ liberal" สู่ "ประชาธิปไตยที่ขาดพื้นฐานเมดิสมหาชน"

๔.๓.๒ เข้าสู่วัฏจักรแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาไม่สมบูรณ์

๔.๓.๓ การเติบโตใหญ่ของชนชั้นกลางนายทุนไทยกับ "ทุนนิยมเทียม"

๔.๔ เศรษฐกิจการเมืองไทยได้ยิ่ง "เสรีนิยมใหม่"

๔.๔.๑ จุดผกผันสถาบันเบรตตันวูดส์กับกระแสทุนข้ามชาติ

๔.๔.๒ หนทางสู่หายนะทางเศรษฐกิจการเงินและความเสื่อมถอยแห่งอธิปไตย

บันทึกท้ายบทที่ ๔

บทที่ ๕ สิทธิชุมชนไทยในกระแสสากล

๕.๑ ฐานคิดเบื้องต้นว่าด้วยชุมชนฐานทรัพยากร

๕.๑.๑ ป่าเขตร้อนกับความหลากหลายทางชีวภาพ

๕.๑.๒ มิติมนุษย์กับสังคมวัฒนธรรม

๕.๒ การเสื่อมสลายของสิทธิ "ชุมชนดั้งเดิม"

๕.๒.๑ ชุมชนฐานทรัพยากรได้ยิ่งจักรวรรดินิยมเศรษฐกิจตลาด

๕.๒.๒ จากขบวนการปิดล้อมสู่โจรสลัดทางชีวภาพ

๕.๓ สู่การฟื้นฟูบูรณะสิทธิชุมชน

๕.๓.๑ สิทธิชุมชนกับเงื่อนไขนิติศาสตร์อำนาจนิยมเบ็ดเสร็จ

๕.๓.๒ เอกภาพในความหลากหลายแห่งธรรมชาติ

๕.๔ มองไปข้างหน้า: สู่เศรษฐกิจสังคมทางเลือก

๕.๔.๑ กระแสโลกาภิวัตน์จากฐานรากหญ้า

๕.๔.๒ เศรษฐกิจ-เศรษฐกิจศาสตร์เพื่อชีวิตและสังคม

บันทึกท้ายบทที่ ๕

ความส่งท้าย: การเมืองสิทธิมนุษยชน

ภาคผนวก: รายงานคณะวิจัยชุดโครงการ "สิทธิมนุษยชนในสถานการณ์โลก"

“กฎหมายมีไว้สำหรับให้มีความสงบสุขในบ้านเมือง มิใช่ว่ากฎหมายมีไว้สำหรับบังคับประชาชน ถ้ามุ่งหมายที่จะบังคับประชาชน ก็กลายเป็นเผด็จการ กลายเป็นสิ่งที่บุคคลหมั่นคอยจะต้องบังคับบุคคลหม่มาก ในทางตรงกันข้ามกฎหมายมีไว้สำหรับให้บุคคลส่วนมากมีเสรีและอยู่ได้ด้วย ความสงบ บางที่เราตั้งกฎหมายขึ้นมาก็ด้วยวิชาการซึ่งได้จากต่างประเทศ เพราะว่าวิชาการกฎหมายนี่ก็เป็นวิชาการที่กว้างขวาง จึงต้องมีอะไรทำอย่างหนึ่ง แต่วิชาการนั้นอาจไม่เหมาะสมกับสถานการณ์หรือท้องที่ของเรา บางที่เคยยกตัวอย่างมาเกี่ยวข้องกับที่ดิน เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินของประชาชนที่อยู่ทางไกล ซึ่งเราเอากฎหมายไปบังคับประชาชนเหล่านั้นไม่ได้เพราะว่าเป็นความผิดของตัวเอง เพราะการปกครองไม่ถึงประชาชนที่อยู่ในที่ห่างไกล จึงไม่สามารถที่จะทราบถึงกฎหมาย ความบกพร่องก็อยู่ที่ทางฝ่ายที่บังคับกฎหมายมากกว่าฝ่ายที่จะถูกบังคับ ข้อนี้ควรจะถือเป็นหลักเหมือนกัน ฉะนั้นต้องหาวิธีที่จะปฏิบัติกฎหมายให้ถูกต้องตามหลักของธรรมชาติ.....

..... ในป่าสงวนซึ่งทางราชการได้ขีดเส้นไว้ว่าเป็นป่าสงวนหรือป่าจำแนก แต่ว่าเราขีดเส้นไว้ประชาชนก็มีอยู่ในนั้นแล้ว เราจะเอากฎหมายป่าสงวนไปบังคับคนที่อยู่ในป่าที่ยังไม่ได้สงวนแล้วเพิ่งไปสงวนทีหลังโดยขีดเส้นบนเศษกระดาษก็ดูชอบกลอยู่ แต่มีปัญหาเกิดขึ้นที่เมื่อขีดเส้นแล้วประชาชนที่อยู่ในนั้นก็กลายเป็นผู้ฝ่าฝืนกฎหมายไป ถ้าดูในทางกฎหมายเขาก็ฝ่าฝืนเพราะว่าตรามาเป็นกฎหมายโดยชอบธรรม แต่ว่าถ้าตามธรรมชาติ ใครเป็นผู้ทำผิดกฎหมายก็ผู้ที่ขีดเส้นนั่นเอง เพราะว่าบุคคลที่อยู่ในป่านั้นเขาอยู่ก่อนเขามีสิทธิในทางเป็นมนุษย์ หมายความว่าทางราชการบุกรุกบุคคล ไม่ใช่บุคคลบุกรุกกฎหมายบ้านเมือง.....

กระแสพระบรมราชาบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงาน “วันระพี” ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน
วันพุธที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๑๖

แผนภาพปฏิสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมและพัฒนาการสิทธิมนุษยชน

คริสต์ ศตวรรษ

๑๗-๑๘	๑๗-๑๘-๑๙	๑๙-๒๐	๒๐-๒๑

กระแส "สัญญาสังคม" / "สิทธิธรรมชาติ"

- ★ ปฏิวัติอังกฤษ ๑๖๘๘
- ★ ปฏิวัติอเมริกา ๑๗๗๖
- ★ ปฏิวัติฝรั่งเศส ๑๗๘๙

สิทธิพลเมือง
และการเมือง

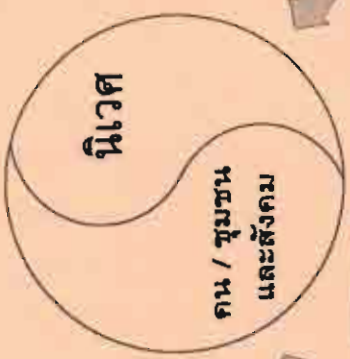
- ★ ปฏิวัติอุตสาหกรรม

- ★ สิทธิมนุษยธรรมนิยม

- ★ ดัชนีสังคมนิยม

- ★ รัฐสวัสดิการ

สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม
วัฒนธรรม

สิทธิเกษตรกร
สิทธิชุมชนท้องถิ่น
ทรัพยากรความ
หลากหลายทางชีวภาพ

สิทธิกำหนดใจตนเอง
สิทธิปกครองตนเอง
องค์การสหประชาชาติ
ปฏิญญาสากลสิทธิมนุษยชน

❖ สิทธิอาณานิคม
(สงครามโลกครั้งที่ ๑-๒)

❖ สิทธิระเบียบ (เศรษฐกิจ) โลกใหม่

❖ โลกาวัดนะ:
เศรษฐกิจตลาดเสรี

กระแสสิทธิมนุษยชนตะวันตก
วัฒนธรรมเดี่ยว

ปฏิสัมพันธ์เชิงอารยธรรม

กระแสก่อตัวสิทธิมนุษยชนไทย / เอเชีย
วัฒนธรรมหลากหลาย

“....เดี๋ยวนี้บ้านเมืองเรามีแต่ข้าราชการและนักการเมืองที่เอาแต่ทุจริตโกงกิน เห็นแก่ตัว แต่คนเหล่านี้ยังลอยนวล และกฎหมายก็ไม่เคยได้นำไปลงโทษอย่างจริง ๆ จัง ๆ แค่ออกจากตำแหน่งแล้วก็พ้นผิด ดูเหมือนว่าการลบล้างความผิดที่ตนทำง่ายเหลือเกิน ผมว่าสาเหตุส่วนหนึ่งน่าจะมาจากกฎหมายบ้านเมืองของเราไม่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่เหมือนสมัยก่อน บ้านเมืองเรายึดถือมีเคารพผี ซึ่งมีผีนี้แหละที่เป็นกฎหมาย ผีเป็นธรรมนุษย์ชุมชน ผีมีความศักดิ์สิทธิ์ทุกคนก็เลยเคารพ การทุจริตโกงกินก็เลยมีน้อย....”

“.....ธรรมนุษย์ชุมชนคือกฎหมายของหมู่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านเป็นคนกำหนดขึ้นมาเพื่อต้องการสร้างความสงบให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านให้เหมาะสมกับหมู่บ้านของตนเอง แต่ละชุมชนก็จะมีธรรมนุษย์ของใครของมันซึ่งเหมาะสมกับชุมชนนั้น ๆ หรือเผ่าชนนั้น ๆ เผ่ากระเล็งก็มีธรรมนุษย์อีกแบบหนึ่ง เผ่าลาวก็มีแบบหนึ่ง เผ่าโซ่ เผ่าย้อ เผ่าเขมร เผ่ากูไท แต่ละเผ่าชนก็เหมาะสมกับแบบของเขา เช่นการแต่งงานของเผ่ากระเล็งก็เป็นอีกแบบหนึ่ง มีหมู มีโก่หกตัว เหล้าหกขวด ถ้าครอบครัวนั้นไม่มีฝาก็ต้องทำอีกแบบหนึ่ง ถ้าไม่มีฝาก็เป็นอีกแบบหนึ่ง

ธรรมนุษย์ชุมชนนั้นคนสมัยก่อนเรียกว่าผี ถ้าทำผิดธรรมนุษย์ก็คือผิดผี บทลงโทษก็คือผีจะหักคอ คือทำให้เสียชีวิตหรือทำให้เจ็บป่วย เพราะฉะนั้นธรรมนุษย์ชุมชนจึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาก เพราะทุกคนกลัวผี ถ้าเราลองเปรียบเทียบกฎหมายที่ใช้ในปัจจุบันกับผีซึ่งเป็นกฎหมายของชุมชนสมัยก่อน อย่างเช่นเรื่องคนตัดไม้ทำลายป่า กฎหมายบอกว่าถ้าตัดไม้จะผิดกฎหมาย แต่คนที่ใช้อำนาจทางกฎหมายคือตำรวจ ถ้าตำรวจเห็นก็ถูกจับ แต่ถ้าตำรวจไม่เห็นก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น แต่ถ้าเป็นเรื่องผี ถ้าบอกว่าตัดต้นไม้ตัดตรงนี้ผีจะหักคอ ชาวบ้านจะไม่ตัดเลยเพราะกลัวผีหักคอ นี่คือความศักดิ์สิทธิ์ของผี เป็นภูมิปัญญาของผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนที่เขาอาศัยบุคคลที่สามคือ ผี มาเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ทำให้คนเกรงกลัว ถ้าอ้างคนเหมือนกันเขาก็จะไม่กลัว จึงต้องอาศัยผีซึ่งเป็นสิ่งที่สัมผัสไม่ได้ ไม่เห็นตัวตน แต่มีอำนาจและอยู่ทุกหนทุกแห่ง”

“.....ผีที่หนึ่งเรียกว่าผีเรือน.....ผีที่สองก็คือผีเชื้อผีสาย ผีเชื้อผีสายนี้เป็นผีญาติสนิทมิตรสหาย.....ผีที่สามคือผีปู่ตา ผีปู่ตานี้เป็นผีของหมู่บ้านของชุมชน..... ผีตัวที่สี่ก็คือผีภูผีผาผีป่าผีดง ผีนี้จะเป็นผีที่คุ้มครองธรรมชาติ ท่านว่าเวลาขึ้นภูเขาอย่าทำเสียงเอิกเกริก อย่าไปตัดไม้ใหญ่มันมีผี นั่นคือท่านบอกให้เราอนุรักษ์ต้นไม้ทางอ้อม เพราะต้นไม้ใหญ่เป็นพ่อแม่แม่ไม้ให้ผลดก นกจะมากิน เป็นแหล่งขยายพันธุ์ เราอย่าได้ล่วงเกินเหมือนผู้หญิงสาว ท่านว่าต้นไม้ใหญ่มันมีผีสาวผู้ดีเพิ่มมีชู หมายถึงความว่าหญิงสาวเขามีพ่อแม่แม่อย่าไปล่วงเกินเขา ผู้เฒ่าผู้แก่ท่านสร้างธรรมนุษย์ขึ้นมาเพื่อให้สังคมสงบสุข สังคมนี้ไม่ใช่เฉพาะสังคมมนุษย์ แต่ยังหมายรวมถึงสังคมพืช สังคมสัตว์ ที่จะทำให้ทั้งสามสังคมอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรต่อกัน

การมีระเบียบชุมชนนี้จะทำให้รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดแล้วเราจะมีกินมีใช้ตลอดไป เอื้ออำนวยให้ผลประโยชน์แก่คนทุกคน ถ้าเราจะมีรู้จักใช้อย่างเคารพ กินอย่างเคารพ มันเป็นข้อบังคับให้ทุกคนเคารพและควบคุมพฤติกรรมให้เป็นที่ยังประสงค์ต่อสังคม”

บทสนทนา พ่อเล็ก กุดวงศ์แก้ว โดยเกษม คนไว

ในจดหมายถึงบรรณาธิการ วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๒

จงทำกับเพื่อนมนุษย์โดยคิดว่า

[illegible]

Wm. L. Lumb

ปัจฉิมลิขิต ว่าด้วยหลุมพรางประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยต้องมีศีลธรรมเป็นรากฐาน ไม่อย่างนั้น จะเป็นประชาธิปไตย
ไม่ได้ ที่พูดกันว่า ประชาธิปไตยดีกว่าระบบใดนั้น หลับตาพูด คนไทยนับ
ถือฝรั่งเป็นอาจารย์ เมื่อฝรั่งเขาว่าอย่างไร ก็พูดตามกันไปอย่างนั้นว่า
ประชาธิปไตยนี้เพื่อประชาชน ของประชาชน โดยประชาชน แต่ลืมพูด
ไปว่า ที่มีศีลธรรม

เมื่อไม่มีศีลธรรมเป็นพื้นฐานแล้ว ระบบประชาธิปไตยนั้นแหละจะเป็นระบบ
ที่เลวร้ายที่สุดแห่งระบบทั้งหลาย มีเผด็จการเสียดีกว่า.....

พุทธทาสภิกขุ*

ผู้สื่อข่าว: "นี่แสดงว่า ในแง่กฎหมาย ขอให้ถูกกฎหมายเท่านั้นก็พอ
ไม่ต้องพูดถึงจริยธรรมใช่หรือไม่"

สุวรรณ วลัยเสถียร "คือผมวันนี้ ไม่ได้มาพูดเรื่องจริยธรรม ต้องขออภัยจริง ๆ
ไม่ได้มาไฟกัสดรงนี้ครับ ผมก็มั่นใจว่า ทุกอย่างตรงไปตรงมา"

"รัฐบาลที่มีแต่กลุ่มพวกพ้องพ่อค้าวานิชย์ บางทีจะเลวที่สุดในบรรดา
รัฐบาลทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าของประเทศใด ๆ"

อดัม สมิธ ค.ศ. ๑๗๗๖"

เท้าความ

ในช่วงของ "ปัจฉิมลิขิต" ครั้งแรกว่าด้วย "ปฏิรูปการเมือง" ได้นำเอาข้อสังเกตของทั้งนักวิชาการ
และสื่อมวลชนมาพิเคราะห์ทบทวนกันดู ซึ่งสรุปใจความได้ว่า ขณะนี้เศรษฐกิจการเมืองไทยได้พัฒนามา
ถึงจุดที่เป็นปัญหาขัดแย้งแย่งชิงระหว่าง "ทุนใหญ่และทุนขุนนาง" กับ "ทุนหัวเมืองท้องถิ่น" หรือตีวงให้
กว้างขึ้นไปก็เป็นระหว่าง "ทุนท้องถิ่น อิทธิพลท้องถิ่น" กับ "ทุนชาติที่เป็นพันธมิตรกับทุนนานาชาติ"
เป้าหมายหลักของการปฏิรูปการเมืองก็คือ เปิดช่องทางให้กลุ่มทุนใหญ่หรือทุนชาติดังกล่าวได้ขึ้นสู่
อำนาจรัฐโดยมี "นักบริหารมืออาชีพเข้าไปเป็นรัฐมนตรีมากขึ้น" เพื่อเป็นทางออกให้กับ "ลัทธิเสรีนิยม
ทางเศรษฐกิจ"

* บทความส่วนมาก เนื่องในโอกาสตีพิมพ์ครั้งที่ ๓ เสน่ห์ จามริก: การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๔

* เอกสารประกอบการเสวนาวิชาการสาธารณะ : เปิดศักราชสิทธิชุมชน ครั้งที่ ๓ เรื่อง "สิทธิชุมชน: มิติปฏิรูป
การเมือง" วันที่ ๑๔-๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔ ณ สมาคริสตจักรในประเทศไทย เชียงสะพานหัวช้าง กทม.

ข้อสังเกตที่ว่านี้ มีส่วนถูกต้องตรงที่หยิบยกเอาประเด็นเรื่องกลุ่มทุนใหม่ขึ้นมาอธิบายประกอบ การนำเสนอแนวทางปฏิรูปการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่วยให้ได้ตระหนักถึงพัฒนาการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจการเมืองไทย ซึ่งตั้งเฝ้ามาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐ เมื่อกลุ่มทุนภาค เอกชนได้เข้ามามีบทบาทในเวทีอำนาจการเมืองโดยตรงยิ่งๆ ขึ้นโดยลำดับ และทั้งเห็นพ้องกับข้อ วิพากษ์ต่อระบบและพฤติกรรม “นักเลือกตั้ง” จากฐานอำนาจของกลุ่ม “ทุนท้องถิ่น อิทธิพลท้องถิ่น” ซึ่งเป็นสมมุติฐานที่มาของปัญหาความชั่วร้ายนานัปการในบ้านเมือง และเป็นเหตุให้ต้องมาคิดอ่านทำการ ปฏิรูปการเมืองกันครั้งแล้วครั้งเล่า

ข้อที่ไม่อาจเห็นด้วยเลย ก็ตรงที่ไปหักทักเอากลุ่มทุนใหม่มาเป็นคำตอบ และทางเลือกสำหรับ ปฏิรูปการเมือง ในขณะที่เดียวกันกับที่มองข้ามละเลยพื้นฐานทางสังคมและชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะใน ภาคเกษตรชนบท ซึ่งต้องตกอยู่ภายใต้การระบอบอำนาจนิยมในรูปแบบต่างๆ ของศูนย์อำนาจส่วนกลาง ตลอดมา ในประการสำคัญเราคงต้องถามตัวเองเสียก่อนว่า เราเรียนรู้เรื่องของ “ทุนชาติที่เป็นพันธมิตร กับทุนนานาชาติ” เพียงใด รวมถึงลัทธิอุดมการณ์ที่เรียกว่า “เสรีนิยมทางเศรษฐกิจ”

คงจะเป็นเพราะมุงยึดถือเอา “ทุนชาติที่เป็นพันธมิตรกับทุนนานาชาติ” เป็นที่ตั้งนี้เอง รัฐธรรมนูญ ฉบับประชาชน ๒๕๔๐ จึงต้องแทรกไว้ด้วย มาตรา ๘๗ กำหนดให้ “รัฐต้องสนับสนุนระบบ เศรษฐกิจเสรี โดยอาศัยกลไกตลาด” หรือเป็นที่รู้จักในนามของ “เศรษฐกิจตลาดเสรี” ข้อนี้เป็นจุดแบ่ง ระหว่างกระแสปฏิรูปการเมือง ๒๕๓๕-๔๐ กับที่กำลังเป็นปัญหาวิกฤตในปี ๒๕๔๙ นี้ หลังจากประกาศ ใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับประชาชน มาไม่ถึง ๙ ปี ครั้งแรก โดยพื้นฐาน มีสมมุติฐานมาจากกระแสชนชั้นกลาง พากันต่อต้านรัฐประหาร “หลงยุค” ของคณะผู้รักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (ร.ส.ช) และรัฐบาล ทหารภายใต้การนำของพลเอกสุจินดา คราประยูร แต่มาในคราวนี้เป็นปัญหาวิกฤตอันเกิดแต่ “ระบอบ ทักษิณ” หรือ “ทักษิณนิมิตส์” ซึ่งจัดอยู่ในแนวของ “ทุนชาติที่เป็นพันธมิตรกับทุนนานาชาติ” อย่างลงตัว และมีความซับซ้อนมากมาย แตกต่างห่างไกลกับกรณีของเผด็จการทหาร เรียกได้ว่า เวทีอำนาจ เศรษฐกิจการเมืองไทยได้เปลี่ยนโฉมหน้าไปแล้วเกือบโดยสิ้นเชิง ด้วยเหตุที่เป็นระบอบอำนาจที่เปิดช่อง ให้อ้างสถานะความชอบธรรมตามกฎหมายการระบอบรัฐธรรมนูญ “ประชาธิปไตย” โดยเฉพาะอย่างยิ่งอ้าง ได้ว่า เป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งทั่วไปด้วยคะแนนเสียงข้างมาก

ทั้งในขณะเดียวกัน สิทธิประโยชน์ทางเศรษฐกิจการเมืองก็ได้แผ่กระจายออกไปในหมู่ชนชั้น กลางนายทุน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในกระแสการเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่ครั้งเหตุการณ์ “มหาวิปโยค” ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ที่น่าสนใจอย่างยิ่งก็คือ ทั้งในพรรคไทยรักไทยและคณะรัฐบาล ได้มี “กลุ่มคนตุลา” ระดับ นำเข้าร่วมอยู่เป็นจำนวนไม่น้อยตั้งแต่แรกเริ่มของการก่อตั้งพรรค “ระบอบทักษิณ” หรือ “ทักษิณนิมิตส์” จึงเป็นระบอบของอำนาจและผลประโยชน์ทับซ้อนโดยธรรมชาติ ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่จะต้องมีการตรวจสอบอะไร ในเมื่อตกอยู่ในเงื้อมมือของคนกลุ่มเดียวพรรคเดียวกัน และใช้อำนาจการปกครองในนามของ ระบอบรัฐธรรมนูญเสรีประชาธิปไตย

เงื่อนไขปมปฏิรูปประชาธิปไตย

ประเด็นก็คือว่า ตัวระบอบรัฐธรรมนูญเสรีประชาธิปไตยนั้นเองที่เป็นปัญหา เป็นโจทย์ที่จะต้องสะสางทำความเข้าใจในห้วงของกระแสปฏิรูปการเมืองรอบสองนี้ เริ่มต้นทีเดียว ถ้าจะพิเคราะห์ย้อนอดีตไปถึงกระแสปฏิรูปการเมืองของอังกฤษ ซึ่งกล่าวได้ว่ามีกำเนิดที่มาจาก “กฎหมายปฏิรูป” (Reform Bill) ปี ค.ศ. ๑๘๓๒ คือเมื่อกว่า ๑๗๐ ปีมาแล้ว เพื่อขยายสิทธิออกเสียงเลือกตั้งออกไปครอบคลุมถึงกลุ่มชนชั้นกลางนายทุน จากแต่เดิมที่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มชนชั้นขุนนางเจ้าที่ดิน และมีพัฒนาการต่อมาจนถึงเป็นระบบสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั่วไป อย่างที่เรารู้จักมักคุ้นกันในทุกวันนี้ แต่ในเบื้องได้ของรูปแบบสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญเสรีประชาธิปไตย ที่ว่านี้ ซึ่งมักมองข้ามกัน ก็คือ เจตนารมณ์เพื่อเป็นฐานรองรับสถานะความชอบธรรมในสิทธิประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นกลางนายทุนอุตสาหกรรมที่ขยายตัวเติบโตใหญ่ ส่งผลกระทบต่อการสร้างอำนาจในสังคมการเมืองของอังกฤษนั่นเอง ระบอบรัฐธรรมนูญเสรีประชาธิปไตย จึงเป็นระบอบอำนาจของยุคทุนนิยมโดยแท้

ยิ่งไปกว่านั้น กระแสการปฏิรูปการเมืองยังขยายวงไปถึงเป็นการปฏิวัติระบบนิติศาสตร์ โดยนิยามความหมายของ “กฎหมาย” ให้เป็นแต่เพียงคำสั่งหรือคำบัญชาของอำนาจองค์อธิปัตย์ ซึ่งก็ได้แก่สถาบันรัฐสภาอันเป็นอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง กฎหมายมีคุณค่าเป็นเพียงเครื่องมือหรือกลไกของระบบอำนาจแท้ๆ ซึ่งแตกต่างตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิงจากหลักคิดแต่เดิมที่ว่า กฎหมายเป็นกฎระเบียบสังคมที่ถือกำเนิดมาจากกฎธรรมชาติ จารีตประเพณีและความคิดความเชื่อของสังคมและชุมชนโดยรวม ไม่ใช่บัญญัติมาจากอำนาจเบี่ยงเบน โดยนัยนี้ ระบบนิติศาสตร์ใหม่และกฎหมายที่รัฐสภานิติบัญญัติขึ้น จึงเท่ากับเป็นอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด สังคมไทยเราก็รับเอาหลักนิติศาสตร์และระบบกฎหมายเดียวกันนี้มาประยุกต์ใช้ตั้งแต่ยุคการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยภายใต้อำนาจอิทธิพลจักรวรรดินิยมตะวันตก ความแตกต่างสำคัญอยู่ที่ตรงที่ว่า ในบริบทของโครงสร้างและสังคมวัฒนธรรมตะวันตกอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของกฎหมายและระบบนิติบัญญัติที่ว่านี้ เป็นระบบที่ดำรงอยู่ภายใต้กรอบโครงสร้างการถ่วงดุลของสิทธิอำนาจประชาคมส่วนท้องถิ่น และวัฒนธรรมทางการเมือง ไม่ใช่ปล่อยให้ทุกสิ่งทุกอย่างตกอยู่ใต้อำนาจบารมีการอุปถัมภ์ของชนชั้นปกครอง อย่างเช่นในสังคมการเมืองของไทยเรา

ภายใต้ระบบโครงสร้างรวมศูนย์อำนาจและวัฒนธรรมอุปถัมภ์เช่นนี้ บรรดากระบวนสถาบันการเมืองทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าจะคิดค้นขึ้นมาจากตำราสูงส่งสักเพียงใดก็ตาม ในที่สุดแล้วก็ย่อมจะกลายพันธุ์ไปเป็นเครื่องมือกลไกรับใช้อำนาจอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในกรณีเช่นนั้น ประชาธิปไตยที่พากันต่อสู้ให้ได้มาด้วยความอดทนเหนียวยาก และแม้กระทั่งถึงขั้นเสียเลือดเนื้อ อย่างดีก็จะมีคุณค่าความหมายเป็นแต่เพียงประชาธิปไตยใน “รูปแบบ” ปราศจากเนื้อหาสาระใดๆ ดังเช่นที่สังคมการเมืองไทยต้องเป็นมาโดยตลอด ผลงานปฏิรูปการเมือง ๒๕๓๕-๔๐ ก็เป็นเช่นนี้ภายใต้รัฐธรรมนูญที่ได้ชื่อว่า “ฉบับประชาชน”

ผลที่ตามมาจากการปฏิรูปการเมือง ๒๕๔๐ ก็เป็นดังที่เห็นๆ กันอยู่ กล่าวคือ สังคมการเมืองไทยยังคงผูกติดอยู่กับวัฏจักรของการผลัดเปลี่ยนอำนาจภายในแวดวงของกลุ่มอำนาจต่างๆ หากแต่เข้ามาในขั้นนี้มีความแตกต่างอย่างเป็นนัยสำคัญ ตรงที่ระบบอำนาจตกอยู่ในมือของกลุ่มทุนซึ่งมีสายสัมพันธ์อยู่ในเครือข่ายของระบบทุนและตลาดโลก หรือที่มาใช้เรียกอย่างแบบคายน่าว่า “ทุนชาติที่เป็นพันธมิตรกับทุน

ឈ្មោះ “សង្កាត្រៃឈូក” ក្នុងឈ្មោះរបស់សង្កាត្រៃឈូក

ប្រាសាទបាគីស្ថានស្ថិតនៅក្នុងភូមិបាគីស្ថាន សង្កាត់បាគីស្ថាន ខណ្ឌបឹងកេងកង រាជធានីភ្នំពេញ

[illegible]

แต่สำหรับในที่นี้ จุดสนใจจริงๆ อยู่ที่หลักคิดและกระบวนการทัศนอันเป็นต้นตอพื้นฐานของนโยบายเศรษฐกิจของระบอบทักษิณ ซึ่งถือว่ามีนัยสำคัญจนได้รับขนานนามว่าทักษิโนมิกส์ (Thaksinomics) และสะท้อนออกมาชัดเจนด้วยสองสามประโยคจากปากของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เองในฐานะนายกรัฐมนตรี ที่ว่า :

*บริษัทก็คือประเทศ ประเทศคือบริษัท คล้ายกันครับ บริหารเหมือนกัน เป็น
การบริหารด้วยเศรษฐกิจทั้งนั้น ต่อไปนี่เป็นยุคของการบริหารด้วย
เศรษฐกิจ ไม่ใช่เป็นการบริหารด้วยตัวอื่น เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด*

ความจริงแล้ว แนวคิดทำนองนี้ไม่ใช่เพิ่งจะมากเกิดเอาในยุคของระบอบทักษิณ หากมีมาตั้งแต่ช่วงรัฐบาล “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. ๒๕๒๓-๓๑) เมื่อสถานการณ์บ้านเมืองคลี่คลายลงจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และ “ขวาพิฆาตซ้าย” ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ โดยมี “ดริมทีมเศรษฐกิจ” จากภาคธุรกิจเอกชนเข้ามากุมบังเหียนทิศทางการนโยบายเศรษฐกิจโดยตรง ก็ได้ประกาศตั้งฉายาประเทศไทยว่า “บรรษัทรวมไทย” หรือ Thailand Inc. ตามแบบอย่าง Japan Inc. ของญี่ปุ่น ซึ่งพร้อมไปทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยี หรือตลาด ผิดกับเศรษฐกิจแบบพึ่งพาของไทย ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา เศรษฐกิจการเมืองไทยในคราบของ “บรรษัทรวมไทย” ก็ก้าวกระโดดอย่างรวดเร็วเข้าสู่ “หลุมดำ” ในท่ามกลางกระแสคลื่นเงินลงทุนจากภายนอก เริ่มด้วยนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า” ภายใต้รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. ๒๕๓๑-๓๔) นโยบายการเปิดเสรีทางการค้าช่วง รัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน (พ.ศ. ๒๕๓๔-๓๕) และนโยบายการเปิดเสรีทางการเงินวิเทศธนกิจ ภายใต้รัฐบาลชวน หลีกภัย (พ.ศ. ๒๕๓๕-๓๘) จนในที่สุด ต้องถึงแก่ล้มละลายหายหน้าในช่วงรัฐบาลบรรหาร ศิลปอาชา (พ.ศ. ๒๕๓๘-๓๙) ถึงกับต้องยอมประกาศลอยตัวค่าเงินบาทช่วงรัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ (พ.ศ. ๒๕๓๙-๔๐) ยังผลให้ค่าเงินบาทตกลงไปอย่างชวบชาบ และส่งผลกระทบกระเทือนไปทั่ว เพียงเท่านั้นยังไม่พอรัฐบาลชวน หลีกภัย กลับเข้ามาเป็นรอบสอง (พ.ศ. ๒๕๔๐-๔๔) ก็เร่งรัดดำเนินมาตรการฟื้นฟูเศรษฐกิจตามเกณฑ์เงื่อนไข “การปรับโครงสร้าง” ที่กำหนดแกมบังคับมาจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ: ไอ.เอ็ม.เอฟ. พร้อมทั้งรวบรัดออกกฎหมายอันอื้อฉาว ๑๑ ฉบับ เปิดทางสะดวกให้กับธุรกิจต่างชาติ เข้ามารอบครองครอบงำเศรษฐกิจไทย ด้วยมาตรการต่างๆ อย่างเช่น การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การประกอบธุรกิจของคนต่างชาติ และการฟ้องร้องคดีล้มละลาย ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของบรรดาบรรษัทข้ามชาติทั้งสิ้น ในนามของหลักการตลาดการแข่งขันโดยเสรี

ที่จำเป็นต้องลำดับความเป็นมาและผลกระทบต่อสิทธิอธิปไตยของชาติและประชาชน ก็เพื่อประกอบการประเมิน “ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีโดยอาศัยกลไกตลาด” ตามรัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐ ดังที่อ้างถึงข้างต้น รวมทั้งหลักนโยบาย “บริษัทก็คือประเทศ ประเทศคือบริษัท” ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นเบ็ดเสร็จชัดเจน ภายใต้รัฐบาลทักษิณ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๔-) อันเป็นผลจากชัยชนะการเลือกตั้งทั่วไปด้วยคะแนนเสียงท่วมท้น “๑๖ ล้านเสียง” ตามที่ยกมาอ้างอิงกันไว้ ถึงฐานะความชอบธรรมแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของระบอบทักษิณโดยรวม ด้วยทัศนคติทำที่เช่นนี้เอง พ.ต.ท.ทักษิณ จึงวาดภาพตนเองเป็นเสมือนประธานบริหารสูงสุดของบริษัท อย่างที่เรียกกันในกลุ่มบริษัทข้ามชาติว่า ซี.อี.โอ (Chief Executive Officer) และทางด้านของประชาชนก็เปรียบเสมือนผู้ถือหุ้น ความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้ารัฐบาลกับ

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

มหาชนคนไทยทั่วไป ทั้งนี้ทั้งนั้น จะถือเป็นข้อตำหนิติเตียน หรือวิพากษ์วิจารณ์กัน คงจะไม่ถูกต้องทีเดียวนัก ด้วยเหตุจากปัญหาทุกข์สุขของประชาชนไม่เคยอยู่ในสายตาใส่ใจจริงจังในยุคสมัยก่อนๆ ในขณะเดียวกัน “ประชานิยม” ในอีกด้านหนึ่งที่สำคัญก็คือ เป็นการบั่นทอนทำลายสิทธิเสรีภาพ และขีดความสามารถการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองและพัฒนาตนเอง จำเป็นต้องสยบอยู่ ภายใต้ระบอบอำนาจเบ็ดเสร็จตลอดไปไม่มีที่สิ้นสุด จริงอยู่ เรื่องปัญหาปากท้องและสวัสดิการเฉพาะหน้า มีความสำคัญยิ่งยวดแน่นอน แต่ที่แน่ๆ เห็นกันได้ชัดก็คือ ประชาชนคนไทยจะต้องขาดภูมิคุ้มกันจากนโยบายและการบริหารเศรษฐกิจการเงิน ค่อนข้างสับสนเสี่ยงแบบ ซี.อี.โอ.ของระบอบทักษิณ ยิ่งไปกว่านั้น คู่ขนานกันไปกับ “ประชานิยม” รัฐบาลพรรคไทยรักไทย ยังพยายามผลักดันนโยบายมาตรการต่างๆ ทั้งในระดับภูมิภาควิเทศ และระดับการเปลี่ยนโครงสร้าง อย่างเช่น ร่างกฎหมายเขตเศรษฐกิจพิเศษ การแปลงสินทรัพย์เป็นทุน การเจรจาข้อตกลงเขตการค้าเสรี และมาล้าสุดเรื่องของสนาามบินสุวรรณภูมิ ซึ่งมีการวางแผนที่จะขยายอาณาบริเวณออกไปเป็น สุวรรณภูมิมหานคร ในอนาคตอันใกล้ ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ล้วนแต่ส่งผลกระทบร้ายแรงต่อ สิทธิเสรีภาพ และความมั่นคงมนุษย์ รวมตลอดไปถึงเป็นการคุกคามต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นต้นทุนชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และของคนทั้งชาติ

ในประการสำคัญที่มักไม่เป็นที่สนใจของประชาชนคนไทยเท่าที่ควร ก็คือ ระบบวิธีการของ ซี.อี.โอ. พยายามจัดการหักหาญผลักดันนโยบายและโครงการต่างๆ เหล่านี้โดยพลการ ไม่สนใจใยดีกับกฎเกณฑ์หรือขั้นตอนดำเนินการตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด เพื่อเป็นหลักประกันความโปร่งใส และธรรมาภิบาล ซึ่งกำลังเป็นปัญหาวิกฤติในวงการ ซี.อี.โอ. ทั่วโลก

รวมความแล้ว ปัญหารากฐานสำคัญที่สุดจึงอยู่ที่โอกาสและขีดความสามารถในหมู่มหาชนคนไทยเอง ที่จำเป็นต้องคำนึงถึงก่อนสิ่งอื่นใด แก่นสารของการปฏิรูปการเมืองอยู่ที่ตรงนี้ เป็นประเด็นอันควรค่าแก่การใคร่ครวญแสวงหาสู่ทางให้บังเกิดผลเป็นจริง เพื่อว่าเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองของไทย จะได้บรรลุถึงความเป็นประชาธิปไตย ในเนื้อหาสาระโดยแท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของรูปแบบ ดังที่ใช้นำปฏิบัติกันตลอดมา จุดสำคัญที่จำเป็นต้องตระหนักกันให้มาก ๆ ก็คือ การปฏิรูปประชาธิปไตยไม่ใช่เรื่องของสูตรสำเร็จที่พยายามถอดต้นแบบกันมาจากในบริบทเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมอื่น โดยปราศจากพื้นฐานความเข้าใจในประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมของตนเอง โดยนัยนี้ การปฏิรูปการเมืองประชาธิปไตย จึงไม่ได้มีความหมายแต่เพียงการแสวงหาระบบที่ดีมีความเหมาะสม หากโดยสาระเป็นเรื่องของกระบวนการพัฒนาการ ซึ่งไม่มีอะไรดีไปกว่าเปิดโอกาสให้มหาชนไทย ผู้เป็นเจ้าของชีวิตและจินตนาการของตนเอง ได้เข้ามาเป็นตัวบทบาทหลักในการกิจการปฏิรูปรอบสองนี้

เสน่ห์ จามริก

กรกฎาคม ๒๕๔๙

* พจนานุกรม: *พจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์และธุรกิจ* ฉบับที่ ๑๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๖ โดยสถาบันวิจัยเศรษฐกิจ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ๑๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๖ หน้า ๑๐๐

๑๓๕-๓๖

* สุวรรณี วัชรกุล: *การวิเคราะห์เศรษฐกิจและสังคมไทย* ฉบับที่ ๑๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๖ โดยสถาบันวิจัยเศรษฐกิจ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ๑๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๖ หน้า ๑๐๐

(ที่มา: www.finance-thai.com)

* คู่มือจาก Edward J. Harphan, "Economics and History: Book II and III of The Wealth of Nations", *History of Political Thought* Vol.xx, no.3, Autumn 1999 หน้า ๔๔๕

* ดุษฎี พนมยงค์: *การวิเคราะห์เศรษฐกิจและสังคมไทย* ฉบับที่ ๑๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๖ โดยสถาบันวิจัยเศรษฐกิจ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ๑๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๖ หน้า ๑๐๐

* ปาฐกถา พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๖: *การวิเคราะห์เศรษฐกิจและสังคมไทย* ฉบับที่ ๑๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๖ โดยสถาบันวิจัยเศรษฐกิจ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ๑๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๖ หน้า ๑๐๐

* *การวิเคราะห์เศรษฐกิจและสังคมไทย* ฉบับที่ ๑๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๖ โดยสถาบันวิจัยเศรษฐกิจ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ๑๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๖ หน้า ๑๐๐